

Finanțat de
Uniunea Europeană

A.R.T.S. – ANALYZE, REFLECT, THINK SMART

Cod proiect: 2025-1-RO01-KA220-YOU-000366137

Raport național de analiză documentară

Finanțat de
Uniunea Europeană

Cuprins

1. Introducere.....	3
2. Educația non-formală și rolul acesteia în dezvoltarea tinerilor din România..	3
3. Gândirea critică și promovarea acesteia în contexte educaționale non-formale în România în contextul erei digitale.....	10
4. Impactul artelor asupra percepției media, asupra proceselor cognitive și a dezvoltării gândirii critice în context național.....	14
5. Bune practici și inițiative relevante la nivel european, național și local.....	48
6. Concluzii.....	64

1. Introducere

În contextul lumii actuale, educația tinerilor este un proces care presupune continuă adaptare la noile tehnologii, la procesul de modernizare continuă, la media dezvoltată pe aceste fundamente, adaptare care presupun atât activități formale, cât și activități și dimensiuni nonformale, astfel încât tânărul zilelor noastre să se poată adapta comunităților în care trăiesc, să aibă competențele necesare, competențe care sunt subsumabile conceptului de gândire critică, ca și formulă de raportare la lumea actuală, modernă, tehnologizată, mereu aflată în schimbare.

Din acest punct de vedere, analiza de față va face o trecere în revistă a principalelor concepte și a legăturilor dintre ele prin raportare la cazul României: educație non-formală, gândire critică, artă și educație artistică, media, prin aplicabilitate la politicile de tineret și pentru tinerii din România.

2. Educația non-formală și rolul acesteia în dezvoltarea tinerilor din România

Complexitatea vieții umane în societatea de azi și provocările lumii contemporane au drept consecință o regândire a rolului și a ponderii factorilor ce contribuie la realizarea educației pe tot parcursul vieții. Atât educația formală (desfășurată în cadrul instituțiilor de învățământ pe baza programelor curriculare), cât și cea nonformală (desfășurată prin intermediul activităților extrașcolare realizate în afara unităților de învățământ sau în alte instituții precum palate / cluburi ale copiilor, organizații nonguvernamentale pentru copii și tineret etc.) trebuie să aibă ca preocupare de bază dobândirea de către tineri a cunoștințelor și competențelor care să le permită continuarea educației pe tot parcursul vieții¹.

Etimologic, conceptul de educație nonformală provine din latinescul „non-formalis” – fără formă, în afara formei organizate oficial pentru un anumit gen de activitate. Potrivit lui Ph Coombs², educația nonformală se referă la întreaga activitate organizată și sistematică, realizată în afara cadrului formal al educației, pentru a completa și facilita învățarea celor interesați să se perfecționeze într-un anumit domeniu. De altfel, de-a lungul istoriei sale, ideea educației nonformale a venit tocmai ca o replică împotriva caracterului livresc al învățării promovat în cadrul formal al activităților școlare.

Așadar, educația nonformală (sau extrașcolară) completează activitatea școlară sau educația realizată în familie. Aceasta permite adâncirea cunoștințelor și dezvoltarea competențelor în zonele de interes ale tinerilor, respectiv cultivarea intereselor, înclinațiilor și a talentelor acestora pentru anumite domenii. Ea permite folosirea eficientă și plăcută a timpului liber al copiilor, dezvoltarea vieții asociative și a capacităților de cooperare în rezolvarea unor sarcini complexe, formarea

¹ Blândul V. Educația non-formală – de la teorie la practică. Editura Universității din Oradea, 2008.

² Marcu V., Orșan Florica, Deac Adina. Managementul activităților extracurriculare. Editura Universității din Oradea, 2003.

trăsăturilor pozitive de personalitate etc. De asemenea, educația nonformală permite implicarea tinerilor în activități opționale într-o mai mare măsură decât ar permite activitățile curriculare³.

Educația non-formală joacă un rol esențial în dezvoltarea tinerilor din România prin completarea educației formale, punând accent pe abilități practice, sociale și de viață. Aceasta dezvoltă gândirea critică, creativitatea, abilitățile de comunicare și lucrul în echipă, dar și stima de sine și inițiativa. Prin activități diverse precum ateliere, drumeții sau proiecte practice, tinerii își descoperă și își explorează propriile interese și pasiuni, pregătindu-se mai bine pentru piața muncii și pentru viața de zi cu zi.

Obiectivele educației nonformale nu urmăresc să excludă modul tradițional de educație, ci să completeze instruirea pur teoretică prin activități atractive, la care să aibă acces un număr cât mai mare de tineri. Acestea sunt:

- completarea orizontului de cultură din diverse domenii
- crearea de condiții pentru formarea profesională
- sprijinul alfabetizării grupurilor sociale defavorizate
- asigurarea unui mediu propice exersării și cultivării diferitelor înclinații, aptitudini și capacități⁴

Rolul educației non-formale presupune următoarele dimensiuni:

- Dezvoltarea abilităților practice și de viață:
 - Gândire critică și rezolvarea de probleme: Activitățile non-formale, cum ar fi o drumeție, pot stimula înțelegerea unor fenomene (geografice, de exemplu) și aplicarea cunoștințelor într-un context real.
 - Creativitate și inițiativă: Copiii și tinerii sunt încurajați să gândească independent și să își exprime imaginația.
 - Învățarea prin experiență: Tinerii dobândesc noi cunoștințe și competențe prin experiențe directe, practice, în afara contextelor formale de învățare.
- Dezvoltarea personală și socială:
 - Abilități sociale: Participarea la activități de grup contribuie la îmbunătățirea comunicării, a colaborării și a rezolvării conflictelor în echipă.
 - Stima de sine: Îmbunătățirea abilităților și cunoștințelor crește încrederea în sine și încurajează o atitudine critică sănătoasă.
 - Autocunoaștere și valori: Procesul de învățare non-formal ajută tinerii să-și identifice propriile interese, pasiuni și să-și formeze un set personal de valori.
- Oportunități de carieră:
 - Angajabilitate: Educația non-formală poate completa educația formală, oferind competențe căutate pe piața muncii, precum cele din domeniul tehnologiei (ex. cursuri de programare).
 - Perspectivă profesională: Oferă tinerilor noi perspective și oportunități profesionale prin explorarea unor domenii specifice.

Dintre criteriile de realizare ale finalităților în educația nonformală, se pot aminti: dezvoltarea componentei educative în proiectarea activității didactice; complementarizarea dimensiunii

³ Nicola I. Tratat de pedagogie generală. - București: Editura Aramis, 2000.

⁴ Mihaela Mihai, Educația nonformală în context național și internațional, Conferință Științifică Internațională Educația: factor primordial în dezvoltarea societății, pp. 355-358.

curriculare cu cea cross-curriculare și extracurriculare a activității educative și dezvoltarea proiectelor educative pe tipuri de educație complementară.

În context național, prin valorificarea spațiului democratic oferit de activitatea educativă școlară și extrașcolară de a experimenta noi posibilități de dezvoltare, de atragere, încurajare și stimulare a tinerei generații în îmbunătățirea calității vieții, societatea nu va avea decât de câștigat, investiția în educație având un feedback și un rezultat concret al eficienței sale.

Prin satisfacerea dorințelor și intereselor de cunoaștere a tinerilor, sistemul educațional va deveni centru resursă de dezvoltare a comunității locale.

Ca efecte majore pe care educația nonformală și le propune să le producă, se pot menționa⁵:

- creșterea calității actului educațional și a rezultatelor învățării;
- introducerea obligatorie elementului educativ în proiectarea și desfășurarea activității didactice la fiecare obiect de studiu;
- proiectarea activităților educative extracurriculare ca aplicații concrete a cunoștințelor acumulate și a abilităților și competențelor formate în cadrul obiectelor de studiu;
- stimularea interesului tinerilor și a cadrelor didactice de a se implica în proiecte și programe educative curriculare, extrașcolare și extracurriculare la nivelul fiecărei unități de învățământ;
- stimularea și multiplicarea inițiativelor tinerilor în dezvoltarea vieții comunității școlare/comunității;
- reducerea procentului fenomenelor antisociale, a abandonului și absenteismului școlar;
- creșterea ratei promovabilității școlare;
- asigurarea șanselor egale de dezvoltare personală;
- asigurarea sustenabilității proiectelor educative prin conștientizarea comunității cu privire la potențialul pe care programele educaționale le au asupra formării tinerei generații ce urmează a se integra;
- transformarea educației în sursă de dezvoltare comunitară.

Educația nonformală oferă un set de experiențe sociale necesare, utile pentru fiecare tânăr sau adult, complementarizând celelalte forme de educație prin:

- valorificarea timpului liber al tinerilor, din punct de vedere educațional;
- oportunități pentru valorificarea experiențelor de viață ale tinerilor/tinerilor, prin cadrul mai flexibil, mai deschis și prin diversificarea mediilor de învățare cotidiene;
- dezvoltarea competențelor pentru viață și pregătirea tinerilor pentru a deveni cetățeni activi;
- formarea capacității organizatorice, de autogospodărire, de management al timpului, de gândire critică, de adoptare a unor decizii sau rezolvare de probleme;
- un cadru de exersare și de cultivare a diferitelor înclinații, aptitudini și capacități, de manifestare a talentelor în artă, cultură, muzică, sport, pictură, IT etc.

Problematica educației formale și nonformale capătă valențe specific și nevoi specifice la nivelul României când ne raportăm la situația demografică, socio-educațională a tinerilor (mai ales prin raportare la categoriile de vârstă 15-24 de ani).

Astfel, particularitățile României în plan european și decalajele în domeniul învățării și a prezenței pe piața muncii pe de o parte și potențialul de capital uman pe de altă parte au reprezentat

⁵ Mihaela Mihai, Educația nonformală în context național și internațional, Conferință Științifică Internațională Educația: factor primordial în dezvoltarea societății, pp. 355-358.

principalii parametri de definire și construcție pentru modelul propus pentru un sistem integrat al educației permanente - modern, flexibil, incluziv și înalt performant, deschis pieței muncii și cetățeniei active. Mai puțin de jumătate din tinerii din România se mai regăsesc în sistemul de educație la vârsta de 19 ani (similar cu Bulgaria, Austria, Suedia, Regatul Unit și Croația), pe când la nivel european media este de peste 60%, fetele având o prezență mai însemnată în sistemul de educație cu până la 10 p.p. (la finele educației obligatorii, situație similară cu cea din Irlanda și Islanda)⁶. Rata de activitate este mult redusă în România pentru tinerii de 15-29 ani față de media UE, respectiv sub 50% comparativ cu 58% în medie la nivelul UE în anul 2007 (situație similară cu a Bulgariei, Cehiei, Italiei, Lituaniei, Luxemburgului, Ungariei și Turciei), în condițiile în care țări precum Danemarca, Olanda, Islanda și Elveția înregistrează rate de activitate în rândul tinerilor de peste 70%)⁷.

Modelul tânărului absolvent de astăzi reprezintă rezultatul unui sistem educațional în degradare sub aspect calitativ al actului educațional, al finalității educației, în special pe seama slabelor sau insuficienței complexului de competențe necesare mediului de afaceri, în societatea cunoașterii. În timp ce la nivel mondial numărul tinerilor crește, România, alături de Europa, îmbătrânește. Nevoia de educație și performanța reală în rândul tinerilor care rămân pe piața națională a muncii este cu atât mai mare cu cât România se confruntă pe piața globalizată cu state tinere, din punct de vedere demografic și/sau capabile să atragă forță de muncă înalt calificată (*brain drain*).

În prezent, proporția tinerilor până la 15 ani în total populație este de 27% la nivel mondial, și doar 15% în România și la nivel european, iar a bătrânilor (persoane de 65 de ani și peste) de respectiv 8% comparativ cu 15% (în România și 16% la nivel european). După 1992, segmentul de populație de 15-24 de ani scade, trendul va continua și în următorii ani, astfel încât contingentele de absolvenți vor fi tot mai reduse, iar pe piața muncii va intra un număr tot mai mic de tineri⁸. Mobilitatea persoanelor și lipsa ofertei de locuri de muncă atractive după absolvire alimentează fluxurile migrației pentru muncă, conducând la comprimarea dimensiunii intrărilor pe piața muncii – atât sub aspect cantitativ, dar mai ales calitativ.

Un factor stimulat pentru continuarea pregătirii îl reprezintă accesibilitatea tinerilor pentru a doua facultate și următoarele și posibilitatea studiilor în paralel la mai multe facultăți și/sau pe trepte educaționale (studii universitare, a doua facultate și masterat etc.). Decizia de continuare a studiilor este determinată în multe cazuri și de dificultatea de a ocupa un loc de muncă după absolvirea unui ciclu de învățământ secundar sau terțiar, și este deseori aleasă ca o alternativă la șomaj și ca o modalitate de a mări șansele de ocupare prin dobândirea mai multor specializări sau profesii. Din păcate formalismul și dinamica redusă a adaptării curriculumului la nevoile viitoare ale pieței muncii generează absolvenți cu cunoștințe și competențe neadecvate pieței.

Piața muncii pierde din calitatea forței de muncă pe seama contingentelor mai reduse de tineri ce intră pe piața muncii și a mobilității internaționale a forței de muncă (cu precădere a celor mai bine pregătiți absolvenți). Ca domenii, tinerii de 15-24 ani sunt ocupați cu preponderență în

⁶ Institutul European din România, Îmbunătățirea competențelor profesionale în rândul absolvenților și tinerilor: o șansă pentru viitor, București, 2010, online la: https://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/Studiul_4_RO_site.pdf.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

construcții, comerț, hoteluri și restaurante iar cei din grupa 25-34 de ani în tranzacții imobiliare și comerț⁹.

În medie, în anul 2007, 8,3% din populația ocupată era cu vârsta între 15-24 ani și 27,1% cu vârsta de 25-34 de ani (în cazul femeilor ponderile sunt mult mai mici, respectiv 3,4% și 12,3%). În același an, din total persoane din grupa de vârstă 15-24 de ani 30,5% erau active (24,4 ocupați și 6,1% șomeri) și 78,3% din cei cu vârsta de 25-34 ani (73,2% și respectiv 5,1%). Din totalul salariaților, tinerii reprezentau sub 40%, respectiv 7,7% aveau vârsta de 15-24 de ani și 30,8% de 25-34 de ani. Din totalul patronilor 1% erau cu vârsta până la 24 de ani și 14,9% cu vârsta de 25-34 de ani. Pentru lucrătorii pe cont propriu repartitia pe cele două grupe de vârstă era de 4,7% și, respectiv 17,4% iar pentru lucrătorii familiali neremunerați de 18,4 și 23,2%. Bărbații sunt mai numeroși pe toate categoriile socio-profesionale, parțial justificat și de perioada de viață favorabilă pentru femei de a avea copii și de aici și proporția mai redusă de participare pe piața muncii¹⁰.

Dacă analizăm doar grupa de vârstă 15-24 de ani pe niveluri de educație, medii de rezidență și sexe, constatăm următoarele:

- Deși populația ocupată a crescut, numărul tinerilor în vârstă de 15 –24 ani care sunt angajați s-a diminuat. Astfel, rata de ocupare a scăzut față de anul 2000 (35,7%) cu 13 p.p., ajungând la 22,7% la nivelul anului 2007.

- Cele mai scăzute rate de ocupare se înregistrează în cazul tinerilor cu un nivel redus de educație (învățământ gimnazial – 14,9%, primar sau fără școală absolvită – 17,8%), dar și în cazul celor cu studii liceale (21,2%). În cazul acestora cauza o poate constitui continuarea studiilor în niveluri superioare de educație a unei proporții importante din segmentul respectiv de educație. O altă cauză o reprezintă migrația pentru muncă cu ocupare în activități slab calificate/necalificate în țările membre și nu numai (în agricultură, alimentație publică, construcții, servicii hoteliere, menaj la domiciliu)

- Absolvenții învățământului postliceal și superior înregistrează cele mai ridicate rate de ocupare (62,3 respectiv 64,5%), în aceste cazuri existând o evoluție pozitivă.

În mediul rural, se înregistrează o rată sensibil mai mare de ocupare în cazul tinerilor cu studii primare/fără studii, gimnaziale și liceale. Această situație se explică în primul rând prin faptul că zona rurală oferă oportunitatea angajării, în activități (remunerate sau neremunerate) desfășurate în agricultură, persoanelor cu un nivel mai scăzut de calificare.

Rate mai apropiate pe cele două medii de rezidență (ușor în favoarea mediului urban) se înregistrează în cazul absolvenților de învățământ profesional (1 p.p.) și postliceal (peste 3 p.p.), în timp ce tinerii din mediul rural cu studii universitare continuă să aibă o rată de ocupare cu peste 3 p.p. mai mare în comparație cu tinerii cu același nivel de educație din mediul urban.

Se remarcă, de asemenea, faptul că fetele au o rată de ocupare cu aproximativ 30% mai redusă în comparație cu băieții. Acestea înregistrează, însă, o rată de cuprindere în învățământul liceal, respectiv superior, semnificativ mai ridicată decât în cazul băieților, situație care explică rata de ocupare mai redusă specifică acestora. Estimările (CEDEFOP, 2008) arată că până în anul 2015,

⁹ Ibidem.

¹⁰ Institutul European din România, Îmbunătățirea competențelor profesionale în rândul absolvenților și tinerilor: o șansă pentru viitor, București, 2010, online la: https://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/Studiul_4_RO_site.pdf.

aproximativ 30% dintre locurile de muncă vor solicita studii superioare și aproape 50% cel puțin studii liceale, scăzând semnificativ locurile de muncă ce solicită un nivel redus de calificare¹¹.

Conform datelor din Recensământul Populației și Locuințelor 2011 (RPL, 2011), ponderea populației de tineri (15–34 ani) era de cca 25% (5 300 623 de tineri).

Potrivit datelor din Strategia Națională în domeniul politicii de tineret 2014–2020, din totalul lor, în anul 2011 mai bine de ¼ dintre tinerii din România (28,1% dintre cei cu vârste cuprinse între 18 și 24 de ani) se aflau într-o sărăcie relativă¹². De asemenea, un procent de 40,3% dintre tineri se află în risc de excluziune socială/sărăcie (Strategia Națională în domeniul politicii de tineret 2014–2020). Este un procent care ar trebui să îngrijoreze, ținând cont de faptul că la nivelul Uniunii Europene¹³, în 2011, media era aproape la jumătate, riscul de sărăcie era de 24,3%¹⁴.

În actualul context socioeconomic, principalul motiv al excluziunii sociale a tinerilor e reprezentat de lipsa oportunităților pe piața muncii a acestora, atât pentru tinerii cu studii superioare, cât și pentru cei cu studii medii. Lipsa locurilor de muncă, o problemă semnalată atât de autorități, cât și de membrii societății, face ca tinerii, în special cei fără experiență pe piața muncii (aici aflându-se, în principal, proaspeții absolvenți), să devină o categorie și mai vulnerabilă în societatea românească.

Potrivit datelor EUROSTAT, rata șomajului în rândul tinerilor cu vârste până în 25 de ani era 23,6% la nivelul UE (28 de țări) în anul 2013, iar în România era 23,7%. Astfel că atât la nivelul Uniunii Europene, cât și la nivelul României, problema șomajului în rândul tinerilor (în special în această categorie care-i includ și pe cei încadrați într-o formă de învățământ) este la fel de gravă, fapt ce a determinat apariția diverselor programe de finanțare adresate tinerilor (așa cum se va observa în capitolul dedicat politicilor publice pentru tineri)¹⁵.

Comparativ cu rata șomajului la nivel național, de 6,7%, ratele înregistrate în rândul tinerilor sunt mult mai mari. Din totalul tinerilor (15–34 ani) circa 45% sunt reprezentați de persoane inactive (2 121 346 de persoane), dar trebuie să se țină cont de faptul că în această categorie de tineri există o mare pondere cuprinsă într-o formă de învățământ. Conform bazelor TEMPO, INS, 24,9% dintre tinerii din România (1 319 527 de tineri) erau încadrați într-o formă de învățământ la sfârșitul anului 2013. 5% dintre acești tineri inactivi se declară ca fiind descurajați în a-și mai găsi un loc de muncă¹⁶.

Ținând cont că o parte din populația în vârstă de 15–24 ani urmează cursurile unei unități de învățământ, ratele de ocupare, cât și cifrele pentru populația activă (549 883 de persoane) sunt mai reduse. Nu putem trage mai multe concluzii privind această categorie de tineri, deoarece nu s-au găsit înregistrări oficiale referitoare la numărul total de persoane aflate în sistemul de învățământ superior. Tinerii încadrați într-o formă de învățământ întâmpină o problemă majoră privind

¹¹ Ibidem.

¹² Datele sunt preluate și perelucrate din Strategia Națională de Tineret 2014-2020, online la: <http://mts.ro/wp-content/uploads/2015/01/Strategia-tineret-ianuarie-2015.pdf>.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ionela Ionescu, Tinerii – grup expus riscului de excluziune socială: analiza factorilor care le îngreunează situația pe piața muncii și în educație, 2017, online la: file:///C:/Users/dorina/Downloads/young-persons-group-exposed-to-social-exclusion-risk-analysis-of-the-factors-which-burden-their-access-on-the-work-market-and-education_Content%20File-PDF.pdf.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

oportunitățile pe piața muncii. Aceștia nu se pot dezvolta profesional prin prisma locurilor de muncă oferite pentru ei în perioadele de vacanță: „preponderent în perioadele de vară acestea se adresează persoanelor necalificate și are un caracter sezonier”¹⁷. De asemenea, un alt risc vizavi de tipul unor astfel de locuri de muncă, se referă la lipsa formelor legale de angajare.

Sistemul de învățământ românesc ar trebui să se implice mai mult în formarea tinerilor pentru piața muncii, îndeosebi pentru acele tipuri de locuri de muncă disponibile pe piața muncii. Potrivit unei cercetări realizate de cei de la ProVocație¹⁸ (privind identificarea tendințelor pieței muncii și a nevoilor de calificare) sistemul de învățământ românesc este catalogat ca „nefiind centrat pe nevoile pieței și pe formarea de competențe pentru viitoare meserii. Desființarea școlilor profesionale și a școlilor de arte și meserii este considerată ca fiind o eroare, actualii furnizori de formare nefiind în stare să ofere rezultatele și condițiile din vechile instituții de formare profesională”.

Instituțiile de învățământ superior se regăsesc și ele printre responsabilii privind lipsa experienței profesionale a tinerilor. De exemplu, în cadrul cercetării „Sociolog pe piața muncii” (2011) s-a constatat că instituțiile de învățământ superior înregistrează „o disfuncționalitate importantă în modul în care facultățile verifică efectuarea stagiilor de practică (...) pentru că absolvenții acestor promoții au obținut adeverințe de practică fără a efectua practica”¹⁹.

De asemenea, un impact major îl are lipsa unor parteneriate între patronate și sistemele de învățământ, prin care să se susțină stagiile de practică menite să contribuie la acumularea experienței profesionale a tinerilor. Lipsa oportunităților pe piața muncii este într-o interdependență cu rolul educației și a sistemului de învățământ în calificarea tinerilor. Din nou, facem referire la tinerii absolvenți ca urmare a faptului că „abilitățile pe care le formează învățământul românesc nu sunt foarte corelate cu cerințele mediului de afaceri, este dificil pentru un tânăr care nu a avut niciun fel de experiență de muncă în timpul studiilor să găsească un job la terminarea acestora”²⁰.

Potrivit datelor obținute în cadrul cercetării „Studiul de perspectivă privind necesarul de muncă calificată”, 49% dintre tineri consideră că doar într-o măsură foarte mică cunoștințele dobândite în cadrul unei instituții de învățământ corespund cu nevoile pieței muncii, iar în oglindă 85% dintre angajatori consideră că tinerii sunt pregătiți din punct de vedere teoretic, dar nu și practic²¹.

Astfel că adaptarea educației la cerințele pieței muncii ar trebui să reprezinte o prioritate a sistemului de învățământ, dar într-o colaborare continuă cu agențiile județene de ocupare a muncii

¹⁷ Tănase, I., Suci, A.M., Iosifescu, A., Tinerii în România: demersuri de incluziune socială. Perspective asupra politicilor de ocupare pentru tineri, București: Asociația Națională a Birourilor de Consiliere pentru Cetățeni – ANBCC, iunie 2011, disponibil online la http://www.stpcentru.ro/fileadmin/user_upload/dezvoltare_durabila/Raport_Youth_Employment_ANBCC.pdf.

¹⁸ Conform datelor prezentate pe site-ul: http://www.suport-provocatie.ro/rapoarte/5_Raport_INTERVIU_ANGAJATORI_A.4.3%20Cercetare%20privind%20identificarea%20tendintelor%20pietei%20muncii.pdf.

¹⁹ Voicu, Bogdan, Sociolog pe piața muncii. Traectoriile absolvenților de sociologie de după 1990, 2011, disponibil online la <http://sociolog-pe-piata-muncii.ro/pdf/Raport-de-cercetare-Absolventii-de-sociologie-si-piata-muncii.pdf>.

²⁰ Potrivit datelor disponibile în „Studiul de perspectivă privind necesarul de muncă calificată”, disponibil online la: <http://www.via-consiliere.ro/uploads/File/pdf/Studiu%20de%20perspectiva%20privind%20necesarul%20de%20forta%20de%20munca%20calificata.pdf>.

²¹ În acord cu datele prezentate în „Politici și inițiative privind integrarea tinerilor pe piața muncii”, disponibil online pe site-ul http://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/2013_Romania_Plan_Employment_Rom.pdf.

cu patronatele, cu ong-urile sau alte tipuri de organisme care să ofere alternative educaționale și de formare a competențelor atât pe cale formală, cât și pe cale nonformală..

Trebuie precizat că inserția profesională a unui absolvent poate fi influențată de școala unde a studiat, domeniul de studiu, mediul economic din regiune, societățile/companiile unde a efectuat stagii de practică sau a lucrat pe timpul studiilor, firme de recrutare unde a susținut interviuri, conferințe și trainingurile la care a participat etc.

O direcționare încă din timpul liceului a tinerilor către formarea profesională și alegerea facultății în raport de profilul profesional dorit pentru dezvoltarea carierei, corelată cu aptitudinile și cererea de pe piața muncii conduce inevitabil o rată mai mare de ocupare a absolvenților și la o fluctuație redusă în căutarea unui loc de muncă „adecvat/satisfăcător” aspirațiilor individuale.

3. Gândirea critică și promovarea acesteia în contexte educaționale non-formale în România în contextul erei digitale

Dezvoltarea gândirii critice la tineri reprezintă o preocupare centrală a educației moderne, pe măsură ce societatea contemporană se confruntă cu provocările unei lumi digitale și profund globalizate. În condițiile în care tinerii se află în centrul unui flux informațional intens, adesea nefiltrat și contradictoriu, capacitatea de a analiza și interpreta critic informațiile devine esențială pentru adaptarea eficientă la mediul actual.

Gândirea critică este definită ca abilitatea de a evalua rațional și obiectiv informațiile, de a identifica prejudecăți și erori logice și de a lua decizii bine fundamentate²². Pentru prima dată termenul de „gândire critică” a fost folosit de filosoful și psihologul american John Dewey. Prin acest termen el înțelegea o atitudine științifică a minții. Alte modalități prin care s-a referit la gândirea critică au fost „gândire reflexivă”, „idee reflexivă”, „reflecție” și „gândire”. O persoană care are capacitatea de a gândi critic va adresa întrebările potrivite, pentru a fi cât mai bine informată, în loc să se mulțumească cu răspunsurile primite. Un copil care are această abilitate va putea să analizeze rațional lucrurile. Această abilitate joacă un rol cheie nu doar în succesul academic al adolescenților, ci și în dezvoltarea lor ca indivizi autonomi și responsabili. În același timp, o gândire critică înaltă dă adolescentului posibilitatea de a demitiza diverse credințe populare, sociale, familiale, care îngreunează propria creștere și dezvoltare²³.

După părerea lui R. Ennis, gândirea critică, este gândirea rațională, reflexivă care este concentrată pe a decide ce să credem sau ce să facem²⁴. Gândirea critică este un produs, un punct la care ajunge gândirea noastră în momentul în care gândim critic din obișnuință, ca modalitate firească de interacțiune cu ideile și informațiile deținute. Este un proces activ, care se produce uneori intenționat, alteori spontan și care îl face pe cel care învață să dețină controlul asupra informației, punând-o sub semnul întrebării, integrând-o sau respingând-o.

²² Paul, R., & Elder, L. (2014). Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education. www.ptgmedia.pearsoncmg.com . ISBN: 978129202714.

²³ Elena Losii, Daniela Ghitou, Dezvoltarea gândirii critice la adolescenți, Psihologie Revista Științifico-practică, volumul 45, nr. 2, 2024, pp. 32-40.

²⁴ Cebanu, L. Educația nonformală: caracteristici, principii, forme de realizare. Chișinău: Editura Univers Pedagogic Nr. 1, 2014.

Gândirea critică este capacitatea de a analiza informațiile în mod obiectiv și de a face o analiză bazată pe argumente raționale. Gândirea critică implică evaluarea unor surse precum date, fapte, fenomene observabile și rezultate ale cercetărilor. Bunii gânditori critici pot trage concluzii dintr-un set de informații și pot distinge între detalii utile și mai puțin utile pentru a rezolva o problemă sau a lua o decizie. Pe scurt, putem spune că gândirea critică ne sprijină în luarea deciziilor pe baza unor argumente raționale și ne ajută să descoperim adevărul.

Pe platforma pentru cadre didactice www.prof21.ro, gândirea critică este definită ca fiind: capacitatea de a examina rațional și de a chestiona o opinie, o teorie, o reprezentare a realității²⁵. Gândirea critică elimină atât erorile de judecată "logice", cât și raționamentele corecte din punct de vedere formal dar greșite în privința informațiilor conținute (demonstrații bazate pe aspecte neesențiale, surse lipsite de fiabilitate, argumente ideologice).

O definiție foarte bună a gândirii critice se oferă pe website-ul <http://politeia.ro/gandirea-critica/>: "Gândirea critică este gândirea clară, rațională și liberă. Aceasta nu se bazează pe acumularea de informație, ci pe dezvoltarea capacității de a procesa informația"²⁶.

Sub umbrela gândirii critice intră următoarele capacități:

- de a identifica, înțelege și realiza conexiuni logice între idei și argumente proprii;
- de a detecta greșeli de raționament în argumente și prezentări;
- de a rezolva probleme cu grad sporit de dificultate;
- de a înțelege relevanța și importanța unor idei;
- de a identifica contextul și implicațiile unui argument sau ale unei idei;
- de a identifica, construi și înțelege justificările din spatele unor opinii, argumente sau credințe;
- de a construi argumente și idei noi pe baza celor acumulate până la momentul actual;
- de a distinge între fapte, opinii și judecăți de valoare.

În literatura de specialitate se vorbește de următoarele abilități necesare tinerilor pentru a considera că au dezvoltat ceea ce poartă numele de gândire critică:

- capacitatea de analiză și de luare a deciziilor bune;
- de a identifica, înțelege și realiza conexiuni logice între idei și argumente proprii,
- capacitatea de a avea o viziune clară asupra anumitor probleme;
- de a detecta greșeli de raționament în argumente și prezentări,
- de a distinge între fapte, opinii și judecăți de valoare
- capacitatea de percepție și de selectare rațională, justificată a soluțiilor;
- capacitatea de formulare a ideilor proprii, originale; capacitatea de persuasiune, de argumentarea logică și convingătoare a propriilor idei și alegeri făcute;
- capacitatea de justificare argumentată a alegerilor realizate și a responsabilității pentru deciziile luate;
- capacitatea de a găsi căi de ieșire din situații dificile;

²⁵ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: www.prof21.ro.

²⁶ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: <http://politeia.ro/gandirea-critica/>.

- capacitatea de rezolvare eficientă a problemelor într-un timp optim etc²⁷.

Un tânăr care posedă aceste calități poate rezolva mult mai ușor problemele de matematică, poate înțelege mult mai bine orice text sau argument de la orice materie, fără să fie necesar să rețină cantități enorme de informație. Gândirea critică este o calitate esențială atât în viața personală, cât și în cea profesională. În primul rând, facilitează transmiterea propriilor idei și înțelegerea ideilor altora, făcând comunicarea mult mai benefică și productivă. Mai mult, accelerează asimilarea informațiilor noi și derivarea consecințelor acestora. Aceste abilități sunt esențiale în orice domeniu de muncă. Abilitățile sunt universale și pot ajuta în înțelegerea conceptelor științifice și sociale. Alături de creativitate, gândirea critică este crucială în inovație, cercetare și dezvoltare.

Dezvoltarea gândirii critice nu aduce beneficii doar pentru indivizii formați, ci și pentru societatea din care fac parte. Gândirea critică vindecă o societate de prejudecăți și pasivitate, făcând conceptele politice și sociale mult mai accesibile și responsabilizând participanții să se informeze și să se implice²⁸.

Gândirea critică stă la baza citirii, scrierii, vorbirii și ascultării, elemente de bază ale comunicării; joacă un rol important în schimbarea socială; ajută la descoperirea erorilor și prejudecăților; este o cale spre libertate față de adevăruri trunchiate și minciuni; sporește dorința de a schimba un punct de vedere pe măsură ce examinăm și reexaminăm idei ce par evidente.

Logică, debate, silogism, metoda socratică, erori de judecată (logical fallacies), prejudecăți cognitive (cognitive biases), literație media (media literacy), argument, fake news, manipulare, toate sunt doar câteva dintre cuvintele și conceptele cu care lucrează gândirea critică, iar pentru cei pasionați reprezintă un univers întreg de descoperit.

Potrivit lui Paul&Elder, (2006) de la Foundation for Critical Thinking, gândirea critică se referă la o combinație complexă de capacități: acuratețe, precizie, semnificație, profunzimea gândirii / procesării / analizei, logică și corectitudine²⁹.

În prezent, tinerii din toată lumea se confruntă cu multiple provocări sociale și culturale care necesită abilități avansate de gândire critică. Accesul la rețelele sociale și la diverse platforme online a amplificat expunerea la informații, dar a și facilitat răspândirea dezinformării și a manipulării prin intermediul știrilor false, a publicității înșelătoare și a fenomenului de echo chambers – spații virtuale unde opiniile sunt constant confirmate și rareori contestate³⁰. În acest context, capacitatea adolescenților de a discerne între sursele credibile și cele îndoielnice devine crucială pentru luarea deciziilor informate și pentru evitarea manipulării. Studiile arată că adolescenții care își dezvoltă gândirea critică sunt mai bine echipați pentru a recunoaște informațiile false și a se apăra împotriva influențelor externe dăunătoare.

Adesea, manipularea se bazează pe vulnerabilitățile persoanei și nevoia de a accede ușor în diverse domenii, direct în vârful piramidei, dacă se poate. La adolescenți, datorită vârstei, a lipsei de maturitate și de experiență, manipularea este mult mai facilă. Tocmai din acest motiv,

²⁷ Elena Losii, Daniela Ghitoiu, Dezvoltarea gândirii critice la adolescenți, Psihologie Revista Științifico-practică, volumul 45, nr. 2, 2024, pp. 32-40.

²⁸ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: <http://politeia.ro/gandirea-critica/>.

²⁹ Prelucrare din Gabriela Mareș, Corina Mighiu, Simina Miko, Adrian Popescu, Dezvoltarea gândirii critice, formare de abilități și creștere a independenței, online: <https://www.elearning.raa.ro/wp-content/uploads/2021/10/Modul-3-curs-rezidential-Dezvoltarea-gandirii-critice-formare-de-abilitati-si-crestere-a-independentei.pdf>.

³⁰ McGrew, S., Ortega, T., Breakstone, J., & Wineburg, S. (2018). The Challenge That's Bigger than Fake News: Teaching Critical Thinking about Digital Media. *American Educator*, 41(3), 29-32.

preocuparea școlii pentru dezvoltarea gândirii critice a adolescentului poate fi o punte spre succes social, care să ajute procesul de prevenție a unor arii de larg interes.

Un alt aspect important al actualității acestei teme este relația dintre gândirea critică și sănătatea mentală a adolescenților. Pe măsură ce tinerii învață să gândească critic, ei dobândesc și abilități de autorefecție și de autoevaluare care le permit să gestioneze mai bine provocările emoționale. În contextul unei creșteri accentuate a problemelor de sănătate mentală în rândul adolescenților, abilitățile de gândire critică pot contribui la îmbunătățirea rezilienței și a capacității lor de a face față situațiilor stresante³¹.

Astfel, integrarea activităților și strategiilor de gândire critică în programele educaționale nu este doar o inițiativă academică, ci și una de sprijin pentru sănătatea mentală a adolescenților.

Rolul gândirii critice în educația formală și nonformală. Educația formală rămâne un mediu crucial pentru stimularea gândirii critice. Însă, mulți educatori susțin că programele tradiționale de educație se concentrează adesea pe memorarea informațiilor și nu pun un accent suficient pe dezvoltarea gândirii critice. Metodele pedagogice moderne, cum ar fi învățarea prin proiecte, dezbaterile și studiile de caz, sunt eficiente în încurajarea adolescenților să analizeze situații complexe și să își exprime opiniile într-un mod argumentat și logic³². Aceste tehnici le permit tinerilor să își dezvolte capacitatea de a evalua informațiile din mai multe perspective și să ia decizii pe baza unor argumente raționale și bine documentate.

Educația nonformală, pe de altă parte, joacă un rol complementar important, oferind un spațiu mai flexibil și interactiv pentru dezvoltarea abilităților de gândire critică. Programele de voluntariat și activitățile extracurriculare, cum ar fi cluburile de debate și atelierele de dezvoltare personală, sunt exemple de contexte nonformale care favorizează gândirea critică prin experiență directă și prin interacțiune socială³³. Astfel, aceste activități pot contribui la formarea unei gândiri independente și la dezvoltarea unor abilități pentru adaptarea la mediul social și profesional de după absolvire. Pentru dezvoltarea gândirii critice sunt necesare condiții amicale, de siguranță, fără mari riscuri, în care ideile fiecărui membru al grupului sunt apreciate, respectate. De aceea profesorii vor trebui să demonstreze că și ideile mai infantile fac parte din procesul de gândire, iar ridiculizarea ideilor nu va fi tolerată, deoarece aceasta sufocă gândirea prin inducerea unui sentiment de risc personal.

Dezvoltarea gândirii critice în era digitală Pe măsură ce tinerii navighează într-un spațiu digital vast, capacitatea de a analiza critic informațiile cu care intră în contact devine esențială. Conform cercetărilor recente, adolescenții petrec în medie între patru și șase ore zilnic pe internet, iar o mare parte din această expunere este dedicată rețelelor sociale. În acest context, gândirea critică devine un instrument indispensabil pentru protejarea împotriva dezinformării și a influențelor dăunătoare. Un studiu realizat de McGrew și colaboratorii săi (2018) a arătat că

³¹ BAILEY, R., HETRICK, S. E., ROSENBAUM, S., PURCELL, R., & PARKER, A. G. *The Importance of Developing Resilience in Adolescents: A Review of Key Studies*. Journal of Adolescent Health, 67(4), pp. 323-329, 2020.

³² Cebanu, L. *Educația nonformală: caracteristici, principii, forme de realizare*. Chișinău: Editura Univers Pedagogic Nr. 1, 2014, ISSN 1811-6470. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/30743.

³³ Bălan, M. *Voluntariatul în educația tinerilor: Provocări și beneficii*. Chișinău: Editura Universitas. 2021.

adolescenții care nu dețin abilități critice de evaluare a informațiilor sunt mai vulnerabili în fața știrilor false și a manipulărilor online³⁴.

Mai mult, dezvoltarea gândirii critice la adolescenți ajută la formarea unor competențe esențiale pentru adaptarea la piața muncii, întrucât aceasta valorizează tot mai mult abilitatea de a rezolva probleme complexe și de a lua decizii informate. Astfel, cultivarea gândirii critice nu doar că îi protejează pe tineri în fața manipulării, ci le și deschide oportunități profesionale, oferindu-le competențe transversale aplicabile într-o gamă variată de contexte.

Provocările și oportunitățile dezvoltării gândirii critice în contextul modern. În pofida importanței recunoscute a gândirii critice, dezvoltarea acestei abilități întâmpină o serie de provocări. În multe sisteme educaționale, accentul este pus pe obținerea de rezultate academice prin memorare și reproducere, iar gândirea critică rămâne adesea în plan secundar. Mai mult, în lipsa unor programe bine structurate, profesorii pot întâmpina dificultăți în integrarea gândirii critice în cadrul lecțiilor. Din acest motiv, formarea continuă a cadrelor didactice în acest domeniu este esențială, iar accesul la resurse educaționale dedicate poate facilita promovarea gândirii critice la clasă³⁵.

Pe de altă parte, inițiativele de educație nonformală au demonstrat un impact semnificativ în dezvoltarea gândirii critice. De exemplu, proiectele de voluntariat și atelierele de leadership, în cadrul cărora tinerii au posibilitatea de a lua decizii autonome și de a reflecta asupra impactului propriilor acțiuni, contribuie la stimularea unei gândiri analitice și independente³⁶. Astfel de inițiative permit adolescenților să se familiarizeze cu concepte de bază ale gândirii critice, cum ar fi analizarea argumentelor, evaluarea surselor și rezolvarea conflictelor de opinii.

4. Impactul artelor asupra percepției media, asupra proceselor cognitive și a dezvoltării gândirii critice în context național

În general, artele influențează mediul digital prin remodelarea industriilor creative, cum ar fi cinematografia și publicitatea, prin intermediul artei digitale, care integrează tehnologia în procesul creativ. De asemenea, arta influențează mediul online prin facilitarea interacțiunii directe dintre artiști și public, crearea de comunități și promovarea diversității, dar ridică și probleme legate de autenticitatea artistică.

Influența asupra industriilor creative

³⁴ McGrew, S., Ortega, T., Breakstone, J., & Wineburg, S. (2018). The Challenge That's Bigger than Fake News: Teaching Critical Thinking about Digital Media. *American Educator*, 41(3), 29-32. ISSN: 0148-432X https://www.aft.org/ae/fall2017/mcgrew_ortega_breakstone_wineburg.

³⁵ Ennis, R. H. (2011). The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities. *Informal Logic*, 6(2), 35-42. ISSN: 0824-2577.

³⁶ Bălan, M. Voluntariatul în educația tinerilor: Provocări și beneficii. Chișinău: Editura Universitas. 2021.

- **Arta digitală:** Integrează tehnologia ca pânză pentru imaginație, transformând-o din simplu instrument într-un element creativ în sine.

- **Remodelarea industriilor:** Principiile artei digitale, cum ar fi interactivitatea și inovația, au pătruns în cinematografie, jocuri video și publicitate, schimbând modul în care acestea sunt create și consumate.

Influența asupra interacțiunii cu publicul

- **Construirea de comunități:** Artiștii pot interacționa direct cu fanii, construind comunități online și prezentând procesul lor creativ într-un mod transparent.

- **Relație autentică:** Această deschidere poate crea o legătură mai puternică între creator și public, bazată pe încredere și apreciere reciprocă.

- **Promovarea diversității:** Mediul digital oferă vizibilitate crescută pentru voci marginalizate, încurajând o mai mare diversitate de viziuni și stiluri artistice.

Provocări și dileme

- **Echilibrul între adaptare și integritate:** Artiștii se confruntă cu provocarea de a se adapta la cerințele mediului digital, fără a-și compromite integritatea artistică.

- **Autenticitatea ca strategie de marketing:** Există riscul ca autenticitatea să devină o simplă tactică de marketing în loc să rămână un principiu fundamental al creației.

- **Reflexia critică:** Publicul este încurajat să practice o reflecție critică asupra modului în care consumă și apreciază arta online, pentru a valorifica inovația și a menține arta ca o forță inspirațională.

Pe de altă parte, Internetul și, în special, platformele de comunicare socială oferă posibilități fără precedent, aproape nelimitate, de împărtășire a cunoștințelor și a ideilor. Oferind acces imediat la cantități însemnate de informații, precum și la o gamă largă de surse, acestea pot avea un impact semnificativ asupra opiniilor, atitudinilor și percepțiilor, imokicit asupra artei (creând percepții noi, credințe, fie că este vorba de a fi sau nu corecte, fundamentate, raționale, critice, etc.).

De asemenea, acestea oferă tuturor persoanelor și implicit și tinerilor o platformă pe care ele însele să poată crea, împărtăși și publica conținut, contribuind astfel la descoperirea de talente, la încurajarea creativității și la promovarea inovării.

Lumea de astăzi se caracterizează printr-un acces ușor și continuu la internet, oamenii, în special tinerii, petrecând tot mai mult timp online. Comunitățile și contactele virtuale, în special prin intermediul platformelor de comunicare socială și al serviciilor de mesagerie instantanee, dobândesc din ce în ce mai multă importanță.

Competențele media, și anume toate capacitățile tehnice, cognitive, sociale, civice și creative care permit să se acceseze atât formele de media tradiționale, cât și pe cele noi, să se ajungă la o înțelegere critică a acestora și să interacționăm cu ele, sunt de o importanță crescândă. Acestea sunt strâns legate de implicarea activă în viața democratică, de cetățenie și de capacitatea de a-și

folosi propriul discernământ în mod critic și independent și de a reflecta asupra propriilor acțiuni, și, prin urmare, pot consolida reziliența tinerilor față de mesajele extremiste și de dezinformare.

Competența digitală, care implică utilizarea cu încredere, creativitate și simț critic a TIC, este o componentă esențială a competențelor media. Un nivel scăzut de competență digitală poate pune o persoană într-o situație dezavantajoasă, nu doar pe piața muncii, unde aproape toate locurile de muncă necesită un anumit nivel de competență digitală, dar și în societate în general. Astfel, există o legătură evidentă între dezvoltarea competenței digitale și eforturile de a crea societăți mai favorabile incluziunii și bazate pe coeziune.

Competențele media, care sunt legate de alfabetizare și de aptitudinile de comunicare în general, implică și alte competențe-cheie, în special pe cele sociale și civice, care au o legătură evidentă cu gândirea critică, asigurând faptul că oamenii și tinerii, în special, pot aprecia diversitatea și pot respecta opiniile și valorile celorlalți, dar și conștientizarea și expresia culturală, care se bazează pe capacitatea de a raporta felul propriu de exprimare a punctelor de vedere la cel al altor persoane, inclusiv al persoanelor care provin din medii culturale diferite

În timp ce competența digitală este pe cale să devină indispensabilă, un număr alarmant de persoane nu dispun încă de un nivel de bază al acesteia, ceea ce îi expune riscului de șomaj și de excluziune socială. Acest lucru poate contribui la crearea unui „decalaj digital”, care poate conduce la inegalități sociale și economice și care pune sistemele de educație și formare într-o situație evident dificilă.

Pe lângă numeroasele beneficii și posibilități pe care le pot aduce, internetul și platformele de comunicare socială prezintă, de asemenea, potențiale amenințări și pericole, în special prin faptul că fac disponibile online conținuturi inadecvate sau chiar dăunătoare pentru copii și tineri, inclusiv discurs de incitare la ură și conținut care banalizează violența.

Printre alte fenomene nedorite se numără ademenirea online în scopuri sexuale și hărțuirea cibernetică, care pot afecta în mod semnificativ starea de bine și dezvoltarea copiilor și, de asemenea, pot avea un impact negativ asupra performanțelor lor școlare.

Recentele atacuri teroriste din Europa și alte incidente legate de extremismul violent au dat naștere îndeosebi la preocupări în ceea ce privește posibilitățile inegalabile pe care internetul și platformele de comunicare socială le oferă grupurilor extremiste de orice tip pentru a difuza liber mesaje de incitare la ură și la violență și pentru a găsi interlocutori în rândul tinerilor deziluzionați. Radicalizarea de tipul celei care duce la violență are adesea o dimensiune transnațională, rețelele de extremiști abordând tineri vulnerabili fără a ține seama de frontiere. Deși este puțin probabil ca îmbunătățirea nivelului de instruire să oprească toate formele de extremism violent, educația și formarea pot și ar trebui să contribuie la prevenirea radicalizării, implicit prin activarea artei ca și modalitate ludică sau nu de a contracara asemenea fenomene și care pot crea pentru tineri o formulă mult mai atractivă de a învăța (decât prin formulele strict științifice educaționale).

Ca parte a misiunii lor generale de a pregăti tinerii pentru societate și pentru piața muncii,

precum și de a-i sprijini în vederea împlinirii pe plan personal, educația și formarea au de jucat un rol important în a ajuta tinerii să devină competenți din punct de vedere mediatic și responsabili ca cetățeni ai viitorului, imolcit prin activarea diferitelor forme de artă în baza unor programe care să vină din sfera educației nonformale, dar și formale.

Un element-cheie al misiunii pe care o au educația și formarea este acela de a insufla tinerilor valorile fundamentale, precum cele consacrate în Tratatul privind Uniunea Europeană, pentru ca aceștia să-și dezvolte și să-și mențină un spirit deschis și curiozitatea intelectuală și, în același timp, să fie în măsură să gândească independent și critic, să facă dovada unui discernământ solid, utilizând cunoștințe bazate pe elemente concrete, precum și să reziste mesajelor extremiste, îndoctrinării și dezinformării și să le combată, iar artele pot ele însele să aducă prin metodologii proprii să insuflă aeleași rezultate.

Pentru a-și păstra relevanța, este esențial ca personalul din domeniul educației și formării la toate nivelurile să țină pasul cu aceste evoluții rapide și să ofere persoanelor care studiază competențele – cunoștințele, aptitudinile și atitudinile – și valorile necesare pentru a accesa, a interpreta, a produce și a utiliza informații și alte conținuturi media într-un mod sigur și responsabil, în special în mediul online și al platformelor de comunicare socială.

Abordările cuprinzătoare de tip „școală completă” care implică întreaga comunitate școlară, precum și alte părți interese relevante, pot fi deosebit de importante întrucât procesul de învățare a utilizării responsabile a internetului și a platformelor de comunicare socială, implicit a tuturor formelor de media care transferă informații către tineri și pe celelalte canale, are loc deseori în afara sălilor de curs, în contexte non-formale și informale, inclusiv dincolo de educația din școală prin activarea formulelor artelor în procesul de educare și formare a tinerilor.

În raport cu felul în care se prezintă situația tinerilor din România, la nivelul anului 2021, în cadrul Programului de Educație Media derulat de Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI), s-a realizat o cercetare asupra tinerilor referitoare la obiceiurile lor de consum în mediul online. Eșantionul cercetării a fost de 894 de tineri au completat chestionarul online, aceștia având vârste cuprinse între 10-20 ani, dintre care 70% locuiesc în mediul urban³⁷.

„Cine sau ce influențează tinerii în mediul online?” este una dintre întrebările care preocupă din ce în ce mai mult. Mediul online este marcat de informații falsificate, iar tinerilor le este uneori greu să discearnă informațiile relevante de fake news. Prin întrebările adresate tinerilor în chestionar s-a urmărit să se obțină o imagine mai clară a modului în care își petrec timpul online, dar și a surselor de unde își iau informațiile. Interesul a fost să înțelegem mai multe despre modul în care aceștia percep informațiile false, urmărind să se identifice și în ce măsură au ajuns acestea la ei, prin postări sau articole, dar și care sunt elementele care le trezesc suspiciuni atunci când citesc informații false.

Întrebările cercetării au vizat care sunt:

- rețelele sociale unde își petrec cel mai mult timp din zi;

³⁷ Datele au fost preluate și prelucrate de pe: <https://cji.ro/cine-influenteaza-tinerii-in-mediul-online/>.

- paginile/website-urile pe care le accesează cel mai frecvent;
- influencerii pe care îi urmăresc;
- sursele din mediul online despre care consideră că distribuie informații false;
- grupurile cu care interacționează cel mai des, în mediul online;
- subiectele despre care consideră că au primit informații false.

Scopul analizei a fost de a aprofunda și de a înțelege mai bine obiceiurile tinerilor de consum media în online, nicidecum să furnizeze informații care să poată fi generalizate la nivelul tinerilor din România. Rezultatele analizei se bazează pe răspunsurile furnizate de copii și tineri, pe baza chestionarului online primit, și a modului în care percep aceștia interacțiunea lor cu media în online.

Tinerii au fost rugați să identifice rețelele sociale pe care își petrec cel mai mult timp într-o zi. Aceștia au putut selecta mai multe variante de răspuns. În topul răspunsurilor acestora se află: Instagram (719 respondenți); Youtube (633 respondenți); TikTok (561 de respondenți) (vezi Figura 1).

Întrebați dacă urmăresc pagini web, tinerii au oferit următoarele răspunsuri: 690 dintre respondenți urmăresc pagini web în mod frecvent; 116 nu urmăresc pagini web în mod frecvent; 88 nu au răspuns/nu au știut să răspundă/au oferit răspunsuri nevalide. Luând în considerare diversitatea răspunsurilor tinerilor și a conținutului paginilor web, am analizat preferințele lor pentru anumite pagini în funcție de scopul pe care îl urmăresc tinerii când accesează o anumită pagină. Se disting următoarele categorii, după scop și tipul conținutului asociat paginii: informare, educare, divertisment și socializare.

Din cei 690 de respondenți care au oferit cel puțin un exemplu de pagină web urmărită în mod frecvent,

- 42% urmăresc pagini cu un conținut asociat de informare;
- 30% urmăresc pagini cu un conținut asociat de divertisment;
- 16% optează pentru pagini pentru socializare;
- 12% au identificat pagini cu un conținut asociat de educare.

Pentru a se informa, copiii și tinerii folosesc și presa online. Următoarele publicații se află în topul preferințele tinerilor care au răspuns la chestionarul nostru: Digi24.ro, Vice.ro, Recorder.ro.

Paginile web cel mai des urmărite de tineri pentru divertisment sunt Youtube, Netflix și Animekage. Platformele pe care tinerii petrec cel mai mult timp pentru socializare sunt Instagram, TikTok și Facebook. Cele mai indicate pagini web cu scop educativ pe care tinerii le folosesc sunt Wikipedia, Dexonline.ro și Brainly.ro (vezi Figura 2).

PE CE REȚELE SOCIALE

ÎȘI PETREC COPIII ȘI TINERII CEL MAI MULT TIMP ÎNTR-O ZI?

LEGENDĂ:

Întrebare cu răspunsuri multiple. Numărul din cerc reprezintă elevii care au menționat respectiva rețea socială.

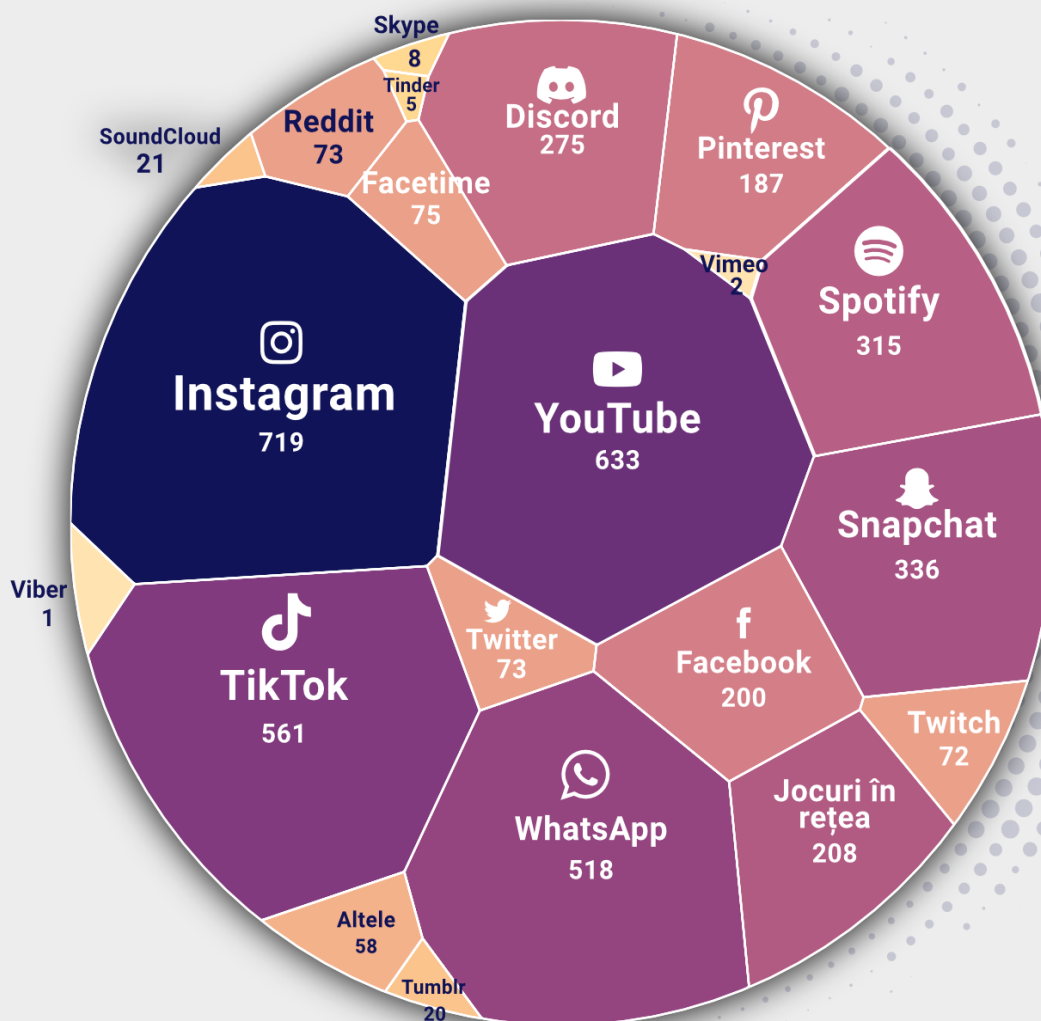
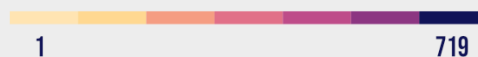

Figura 1

CARE SUNT PAGINILE/WEBSITE-URILE PE CARE COPIII ȘI TINERII LE URMĂRESC CEL MAI DES?

LEGENDĂ 1:

Întrebare cu răspunsuri multiple. Paginile web au fost organizate în 4 categorii (informare, educare, divertisment, socializare), în funcție de scopul urmărit de copii și tineri când accesează o pagină web anume. Procentajul se referă la ponderea preferințelor pentru o anumită categorie de pagini din totalul mențiunilor elevilor.

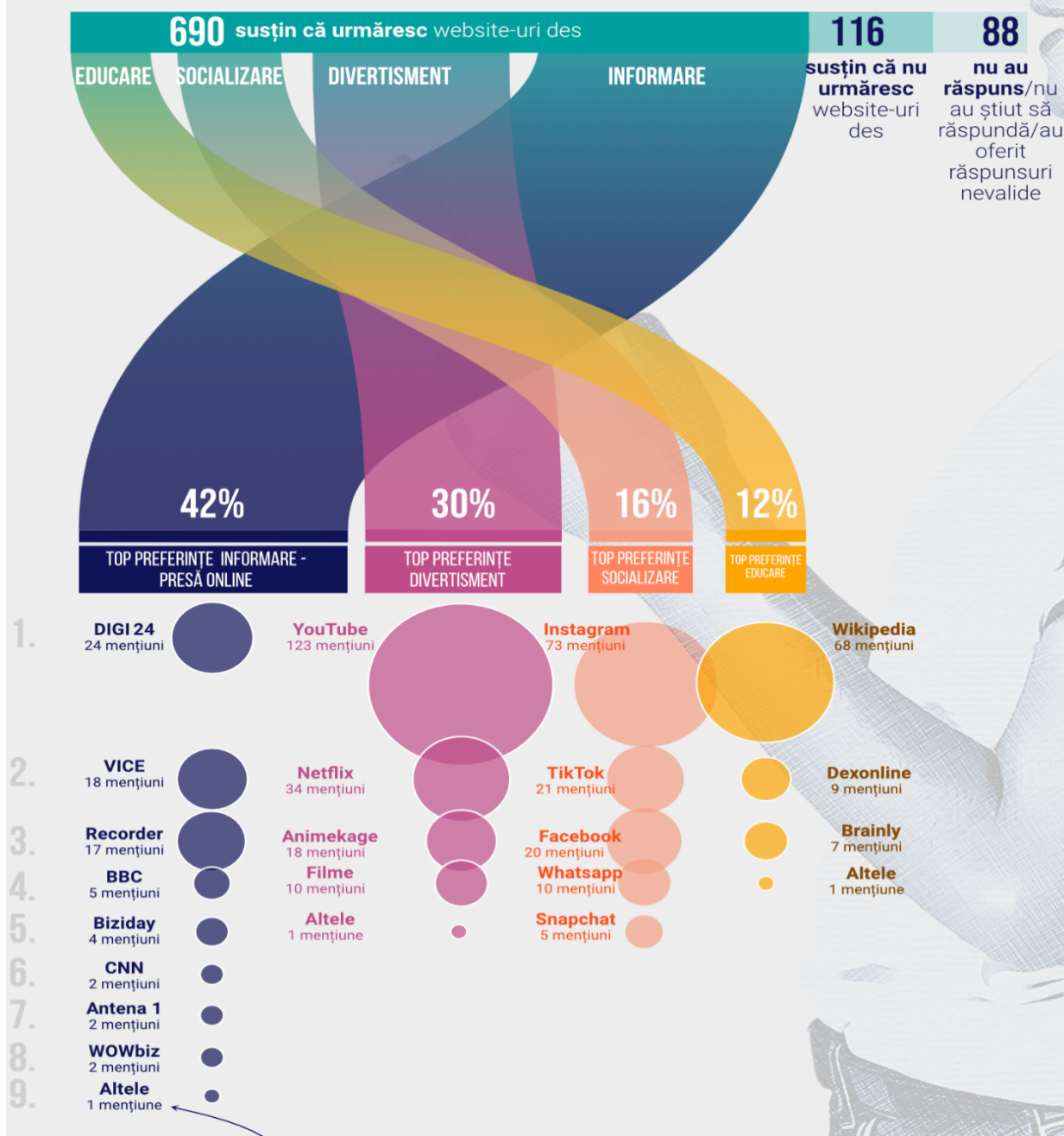

Figura 2

Eferitor la influencerii pe care îi urmăresc: 668 urmăresc cel puțin un influencer; 160 nu urmăresc niciunul; 66 nu au răspuns/nu au știut să răspundă/au oferit răspunsuri nevalide. De asemenea, 335 dintre respondenți urmăresc influenceri din România; 210 urmăresc influenceri din străinătate; 123 urmăresc atât influenceri din România, cât și din străinătate. Influencerii cei mai urmăriți de tinerii care au răspuns la chestionarul nostru sunt¹: Selly, Irina Diaconescu, Dorian Popa, Andreea Balaban, Faiăr Silviu, Alina Ceușan, PewDiePie, Aluziva, Andra, Marilu Dobrescu, Iraphabell, Dream, Snik, Atenție cad mere!, Kendall Jenner, Codrin Bradea, Emma Chamberlain, Kylie Jenner, Bianca Adam (Figura 3).

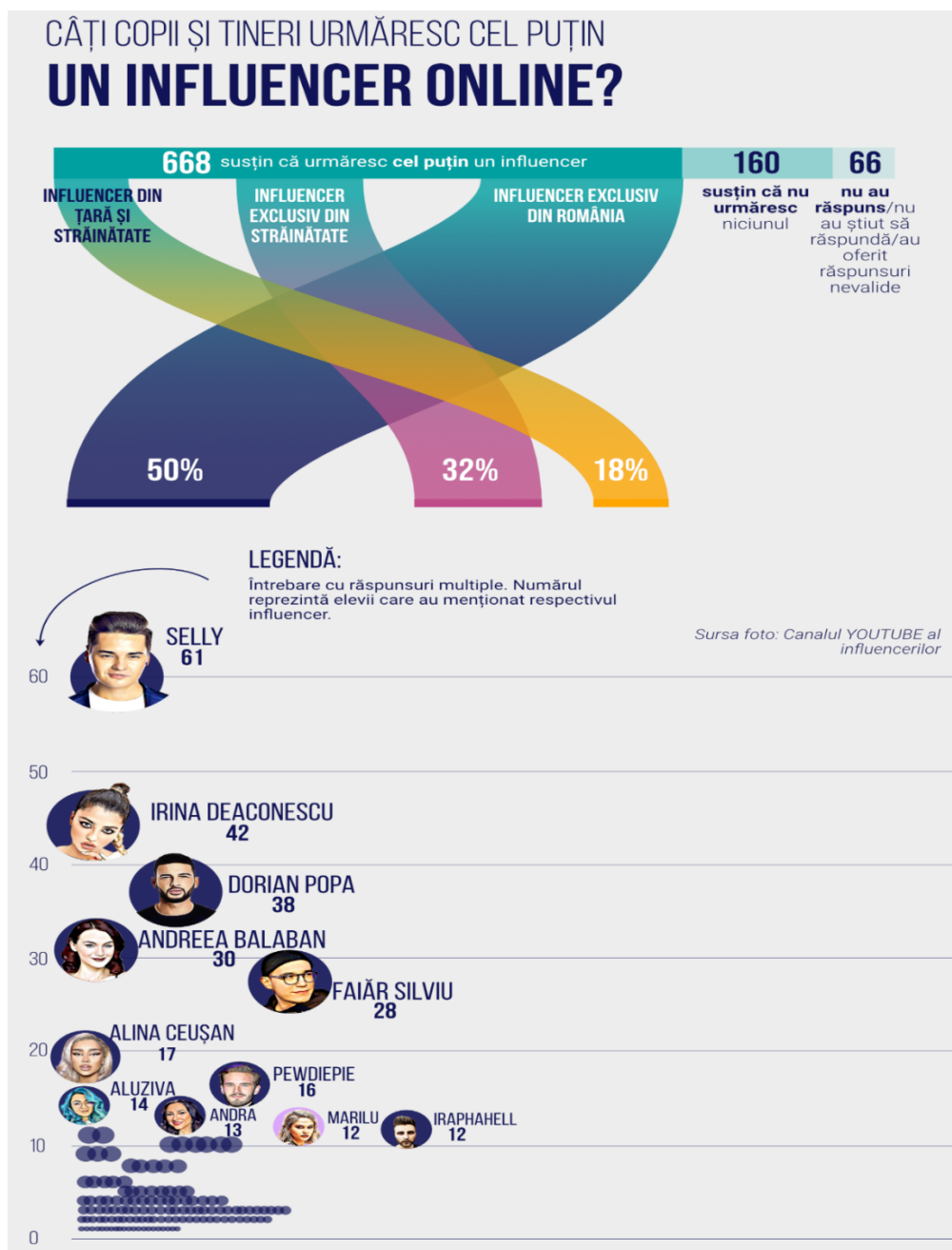

Figura 3

Din totalul respondenților: 489 urmăresc și fac parte din cel puțin un grup în mediul online; 257 nu urmăresc și nu fac parte din niciun grup; 148 nu au răspuns/nu au știut să răspundă/au oferit răspunsuri nevalide.

Luând în considerare diversitatea răspunsurilor tinerilor și a conținutului grupurilor din care fac parte aceștia în mediul online, am optat pentru clasificarea grupurilor în funcție de persoanele care formează acel grup și legătura dintre ele. Tinerii la care a ajuns chestionarul au avut posibilitatea de a numi mai multe grupuri din care fac parte. **61%** dintre tineri fac parte din cel puțin un grup format din persoane cu interese comune, grupuri de regulă, de dimensiuni mari, în care membrii nu se cunosc neapărat în afara mediului virtual, dar au interese comune (spre exemplu: le plac filmele, le plac jocurile video, le place un anumit partid, le place un anumit influencer/vedetă etc.). Printre grupurile cel mai des menționate, la categoria de interese comune, se află cele legate de jocuri video (Discord), grupuri pentru pregătire bac sau admitere facultate, GirlUp. **21%** dintre tineri fac parte din grupuri, de regulă de dimensiune mijlocie, grupul de școală sau clasă, unde membrii grupului sunt colegi, se cunosc în afara mediului virtual. **18%** dintre tineri fac parte din grupuri de prieteni/familie, grupuri, de regulă restrânse, și în care există o legătură apropiată între membrii grupului (Figura 4).

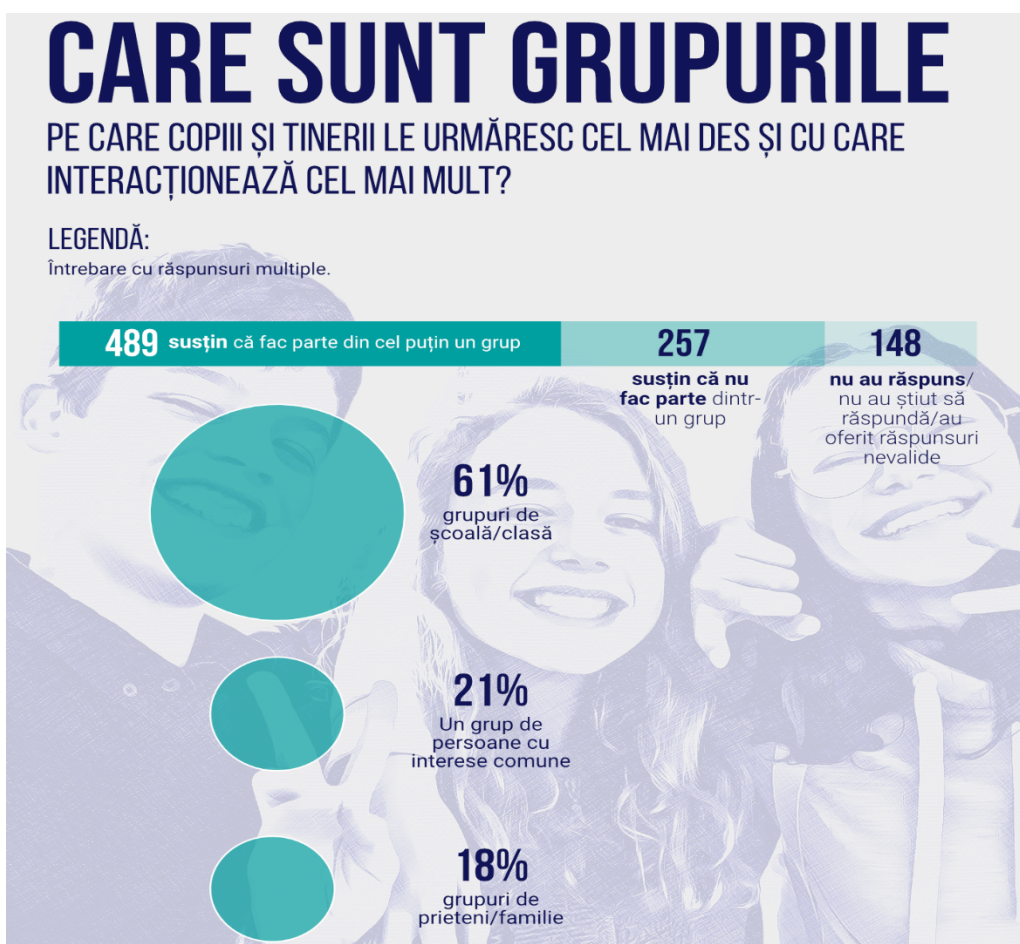

Figura 4

Din totalul respondenților, 341 consideră că nu le apar informații false în news feed; 278 au identificat un influencer, o pagină sau un grup în news feed-ul lor despre care consideră că distribuie informații false; 275 dintre respondenți nu au răspuns/nu au știut să răspundă/au oferit răspunsuri nevalide.

Din cei 278 de tineri care au identificat un influencer, o pagină sau un grup în news feed-ul lor despre care consideră că distribuie informații false,

- 62% au identificat un influencer ca sursă a informațiilor false;
- 31% au identificat o pagină web ca sursă a informațiilor false;
- 4% au identificat un grup ca sursă a informațiilor false;
- 3% au identificat un partid politic ca sursă a informațiilor false.

O parte din influencerii despre care tinerii consideră că distribuie informații false sunt¹: Selly, Diana Șosoacă, Dorian Popa, Dana Budeanu, Olivia Steer, Andreea Bostănică, TJ Miles, Iuliana Beregoi, Gami, Alexandru Cumpănașu.

Tinerii care au răspuns la chestionar consideră că influencerii sunt plătiți pentru a promova prin postări anumite produse, iar credibilitatea lor pe subiectul postării în ochii publicului este astfel scăzută. 44 dintre tineri au identificat și pagini web aparținând diverselor instituții media despre care consideră că distribuie informații false. O parte din paginile web menționate sunt²: Antena 3, Digi24, RomâniaTV, KanalD, Cancan.ro, B1, Mediafax.ro, G4Media.ro, Adevărul.ro, Știrile ProTV.

Referitor la care sunt subiectele articolelor sau postărilor despre care au avut suspiciuni că au primit informații false, după cum urmează:

- 132 au primit informații false legate de subiectul pandemiei COVID-19;
- 41 au primit informații false legate de începerea anului școlar;
- 17 au primit informații false legate de o pană de curent;
- 174 au primit informații false legate de subiecte diverse precum viața vedetelor, teorii ale conspirației, bitcoin, campanii de caritate, filme, jocuri, bullying, educație sexuală, filme, credite, industria de frumusețe etc.

- 281 susțin că nu au identificat postări/articole care distribuie informații false;
- 249 nu au răspuns/nu au știut să răspundă/au oferit răspunsuri nevalide.

De asemenea tinerii au fost rugați să identifice acele elemente care le indică faptul că informația transmisă este falsă.

- 241 tineri se uită la subiectul postării sau al articolului;
- 15 dintre aceștia se uită la sursele menționate în articol sau în postare;
- 13 tineri se uită la autor;
- 9 se uită la forma articolului;
- 4 tineri se uită la audiență.

Modificările apărute în practicile de utilizare a internetului de către copii și adolescenți sunt însoțite în spațiul public de intensificarea unor voci critice cu privire la riscurile cu care se confruntă aceștia. Astfel, conectivitatea continuă este de multe ori tradusă în termenii pericolului de dependență sau este asociată cu riscul *cyberbullying-ului*, rețelele sociale care permit angajarea civică sau extinderea universului de relații personale sunt puse în legătură cu riscurile grooming-

ului sau riscurile generale ale întâlnirii cu necunoscuți; posibilitatea de accesare a informației în mod instantaneu este văzută uneori ca invitație la lene intelectuală și ca un posibil pericol la adresa sistemului de învățământ.

O serie de proiecte la nivel european (cum sunt EU Kids Online¹ sau Net Children Go Mobile³⁸) au încercat să pună în perspectivă problema riscurilor internetului și să arate că mai multe riscuri, adesea, înseamnă și mai multe oportunități pentru utilizator și că experiențele riscante nu înseamnă neapărat experiențe dăunătoare³⁹. Mai mult, aceste cercetări europene, la care România a luat parte, au însoțit o schimbare de paradigmă pentru modul cum este privit copilul și locul acestuia în lumea digitală. Astfel, bazându-se pe noile teorii relative la copilărie – care vorbesc despre construcția socială a acesteia⁴⁰ s-a considerat că protejarea copilului în raport cu riscurile internetului trebuie contrabalansată de împuternicirea lui, prin recunoașterea dreptului acestuia la o viață privată digitală și la exprimare în spațiul online. Mai mult, încă de la nivelul cercetării, s-a considerat că este necesar să fie ascultată vocea copilului atunci când se încearcă definirea situațiilor problematice pe care acesta le întâlnește pe internet⁴¹. Toată această schimbare de paradigmă a însoțit discursul oficial care a trecut de la dezideratul unui internet ”mai sigur”, la dezideratul unui internet ”mai bun” pentru copii și tineri, prin aceasta recunoscându-li-se dreptul la participare online și implicare civică⁴² (pentru o definire și discutare a ce înseamnă această implicare, vezi Jones & Mitchell, 2015).

Proiectul ”Predau educație media! - Laboratorul de educație și cultură media”, realizat de Centrul pentru Jurnalism Independent în parteneriat cu Romanian American Foundation și derulat în perioada 2017-2019 prezintă de asemenea o diagnoză asupra felului în care tinerii din România se raportează la media în societatea digitală⁴³.

”Predau educație media!” a fost un amplu program educațional, care a avut drept scop creșterea competențelor în domeniul informării și consumului critic de produse mass-media ale absolvenților de învățământ preuniversitar. Programul a avut în centrul său profesorii de liceu, urmărind consolidarea cunoștințelor și abilităților didactice ale acestora. Profesorii au fost stimulați și sprijiniți să dezvolte, prin metode atractive și eficiente, competențele de comunicare și gândire critică ale elevilor lor, cu accent pe interacțiunea cu informația și produsele media.

³⁸ Cercetarea a presupus, în 2010, culegerea de date pe eșantioane reprezentative la nivel național despre viața digitală a copiilor de 9-16 ani din 25 de state europene, printre care și România. Pentru mai multe informații vezi <http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/research/research-projects/eu-kids-online>.

³⁹ Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., and Ólafsson, K. (2011). Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings. LSE, London: EU Kids Online. Velicu, A., Mascheroni, G. și Ólafsson, K. (2014). Riscuri și oportunități

în folosirea internetului mobil de către copiii din România. Raportul proiectului Net Children Go Mobile. București: Ars Docendi.

⁴⁰ Prout, A. (2008). Culture-nature and the construction of childhood. In K. Drotner & S. Livingstone (Eds.), The international handbook of children, media and culture (pp. 21-35). London: Sage.

⁴¹ Smahel, D., & Wright, M. F. (Eds.). (2014). The meaning of online problematic situations for children (pp. 1–171). London: EU kids Online, London School of Economics and Political Science.

⁴² Jones, L. M. and Mitchell, K.J. (2015) Defining and measuring youth digital citizenship. New Media & Society. Vol 18, Issue 9, pp. 2063 – 2079, <https://doi.org/10.1177/1461444815577797>

⁴³ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

Totodată, prin intermediul educației media se pot dobândi competențe și forma atitudini civice prevăzute de programele școlare⁴⁴.

Acest program strategic a introdus elemente de educație media în materia prevăzută de programele de liceu pentru disciplinele socio-umaniste (limba română, limba engleză, limba franceză, istorie și științe sociale) și a avut rolul de a crea un set de instrumente și materiale cu ajutorul cărora tinerii înțeleg și respectă rolul media într-o societate democratică, pot identifica dezinformarea și folosi responsabil rețelele sociale.

Alături de 92 de profesori din întreaga țară, programul a dezvoltat competențe media pentru peste 12 000 de elevi și a pus bazele unei comunități de 900 de cadre didactice interesate de educația media. Principalele activități organizate au inclus: programe de pregătire pentru profesori și mentorat pentru aceștia pe tot parcursul programului, realizarea unui studiu sociologic cu privire la raportarea tinerilor la informație și mass-media, o sesiune de formare de formatori, în urma căreia 14 profesori au devenit mentori în educație media, sesiuni de formare pentru peste 2000 de elevi.

Prin raportare la acest program, ca și caz de bună practică, rezultatele cercetării reiterăm că oferă o diagnoză asupra situației tinerilor din România.

Astfel, pentru tinerii din România, telefonul mobil este dispozitivul cel mai utilizat în accesarea internetului. Nu există diferențe notabile între tinerii din mediul urban și cel rural, dar există diferențe de obișnuințe de utilizare între fete și băieți. Rezultatele indică o modificare a obișnuințelor de utilizare. Datele din 2013 arătau că tinerii din România erau încă în epoca “desktop”, cea a calculatorului de birou, fiind pe ultimul loc – dintre țările participante la proiect – în ceea ce privește accesarea internetului prin intermediul telefoanelor inteligente. În 2018, lucrurile s-au schimbat⁴⁵.

Tabelul 1 ne confirmă că suntem în era mobilității, *smartphone-ul* fiind, cu 81% menționări, de departe cel mai utilizat dispozitiv de pe care tinerii accesează internetul. El este urmat de computerul de birou (7%), telefonul mobil “obișnuit” (fără facilități “*smart*”)(6%) și laptop (5%). Tableta este aproape inexistentă ca dispozitiv principal de accesare a internetului la această vârstă.

⁴⁴ Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

⁴⁵ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

Tabelul 1: Cel mai utilizat dispozitiv pentru a accesa internetul

Cel mai folosit dispozitiv pentru a intra pe internet	Smartphone	Tabletă	Laptop	Computer	Telefon mobil non-smart	Cititor e-book
Masculin	76%	1%	7%	12%	4%	0%
Feminin	86%	1%	3%	1%	9%	0%
Rural	81%	1%	5%	4%	9%	0%
Urban	82%	0%	5%	9%	4%	0%
14-15 ani	82%	1%	5%	7%	5%	0%
16-17 ani	82%	1%	6%	5%	6%	0%
18-19 ani	80%	0%	3%	8%	9%	0%
Total	81%	1%	5%	7%	6%	0%

Q9. De pe ce dispozitiv accesezi cel mai des internetul în timpul unei zile?

Smartphone-ul este folosit de către cei mai mulți utilizatori (26%) peste 6 ore, în timp ce tableta (8%), laptopul (21%) sau computerul de birou (12%) sunt folosite de către cei mai mulți utilizatori sub o oră pe zi.

Tabelul 3: Durata de utilizare a smartphone-ului pentru accesarea internetului, în funcție de gen, mediul de rezidență și vârstă

Smartphone	Deloc	Sub 2 ore	2-4 ore	4-6 ore	peste 6 ore
Masculin	4%	22%	34%	20%	20%
Feminin	7%	10%	25%	26%	32%
Rural	7%	14%	31%	23%	25%
Urban	3%	19%	28%	23%	26%
14-15 ani	5%	23%	28%	22%	24%
16-17 ani	6%	13%	32%	26%	23%
18-19 ani	6%	13%	29%	21%	31%
Total	5%	16%	30%	23%	26%

Fetele, mai mult decât băieții, accesează internetul de pe smartphone pentru perioade mai lungi, 32% dintre ele, față de 20% băieți, declarând mai mult de 6 ore de accesare a internetului în acest fel. Cei mai mulți (34%) dintre băieții care folosesc *smartphone-ul* să acceseze internetul îl utilizează între 2 și 4 ore.

Tableta este în general puțin folosită de către tinerii între 14 și 19 ani din România, 85% declarând că nu o folosesc deloc în timpul unei zile pentru a accesa internetul, în timp ce unul din zece tineri declară că o folosește până la 2 ore pe zi în acest scop. Se remarcă o preponderență a laptopului în fața calculatorului de birou, 63% dintre respondenți spunând că nu îl folosesc deloc pe cel din urmă, față de 39% care declară că nu folosesc deloc laptopul. Aproape trei sferturi dintre fete nu folosesc computerul de birou deloc, iar cele care îl folosesc o fac pentru perioade scurte de timp (sub 2 ore); Cei care folosesc computerul de birou în spațiul rural o fac în general pentru perioade mai scurte de timp; Utilizarea computerului de birou crește odată cu vârsta, de la 58% la 14-15 ani, la 66% la 18-19 ani. La vârstele mici, cei mai mulți respondenți folosesc computerul sub 2 ore (24%)⁴⁶.

O posibilă explicație pentru diferențele în obișnuințele de utilizare a dispozitivelor poate deriva din motivul pentru care tinerii accesează internetul. De exemplu, fetele par a fi mai active în comunicarea interpersonală (pentru care telefonul mobil este instrumentul cel mai adecvat), iar băieții sunt mai activi în jocurile online (care oferă o mai bună experiență dacă sunt jucate pe calculatoare de birou). De asemenea, timpul sporit petrecut în fața calculatorului la vârste mai mari poate fi pus în legătură cu apropierea examenelor și pregătirea pentru acestea. De altfel, cifrele obținute în studiul de față sunt similare cu cele raportate de Institutul Național de Statistică pentru anul 2018⁴⁷. INS arată că, la nivelul întregii populații, (cu vârste de 16-74 de ani) cele mai folosite dispozitive de accesare a internetului au fost telefonul mobil sau smartphone-ul, în proporție de 86,0%. La distanță mare urmează calculatorul (PC) cu o proporție de 50,3%.

Pentru o “dietă media sănătoasă”, nu contează doar timpul efectiv petrecut în fața ecranului, ci și raportarea subiectivă la această durată. Scările de măsurare a adicției de internet - și în, general, măsurarea modului în care folosirea internetului contribuie la starea de bine (*wellbeing*) a utilizatorului - se realizează prin măsurarea gradului de satisfacție cu această durată de utilizare. De aceea, am măsurat în această cercetare, pe de o parte, satisfacția utilizatorului față de această durată de utilizare și, pe de altă parte, dat fiind că mulți dintre respondenți sunt încă minori, satisfacția (percepută) a părinților față de durata de utilizare a internetului de către respondenți.

Majoritatea respondenților (56%) sunt satisfăcuți de timpul pe care îl alocă utilizării ecranelor. Totuși, 30% dintre respondenți consideră că petrec mai mult timp decât și-ar dori în fața ecranului, 9% declară că nu știu, iar 5% că acest timp este mai mic decât și-ar dori.

⁴⁶ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

⁴⁷ Accesul populației la tehnologia informațiilor și comunicațiilor, în anul 2018, INS, disponibil la http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/accesul_populatiei_la_tehnologia_informatiei_si_comunicatiilor_romania_2018.pdf

Cei mai nemulțumiți de durata prea mare de utilizare a ecranului sunt cei din grupa de vârstă 18-19 ani și fetele (36% față de 23% băieții). Nu există nici în această privință diferențe sensibile între obișnuințele de consum ale tinerilor din mediul rural și urban⁴⁸.

Auto-percepția asupra duratei de folosire a ecranului	Mai puțin decât mi-aș dori	Exact cât îmi doresc	Mai mult decât mi-aș dori	Nu știu
Masculin	7%	61%	23%	9%
Feminin	4%	50%	36%	10%
Rural	6%	55%	28%	11%
Urban	5%	57%	31%	7%
14-15 ani	7%	57%	26%	10%
16-17 ani	3%	56%	30%	11%
18-19 ani	6%	54%	33%	7%
Total	5%	56%	30%	9%
Q11: În opinia ta, timpul pe care îl petreci zilnic în fața ecranului de orice fel (TV / Tabletă / PC / Laptop / Smartphone etc.) este...?				

Majoritatea respondenților (56%) sunt satisfăcuți de timpul pe care îl alocă utilizării ecranelor. Totuși, 30% dintre respondenți consideră că petrec mai mult timp decât și-ar dori în fața ecranului, 9% declară că nu știu, iar 5% că acest timp este mai mic decât și-ar dori. Cei mai nemulțumiți de durata prea mare de utilizare a ecranului sunt cei din grupa de vârstă 18-19 ani și fetele (36% față de 23% băieții). Nu există nici în această privință diferențe sensibile între obișnuințele de consum ale tinerilor din mediul rural și urban.

Se observă o diferență marcantă între satisfacția tinerilor față de timpul petrecut pe internet (o majoritate de 56% considerând că stau pe Internet exact atât cât își doresc) și satisfacția părinților (doar 16% cred că tinerii petrec în mediul online un timp corespunzător). Mai mult, majoritatea părinților par a considera că timpul petrecut pe internet de copiii lor este excesiv.

⁴⁸ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIUL-CJI-000.pdf>.

Această discrepanță derivă, cel mai probabil, din statutul digital al fiecărei generații: copiii sunt considerați a fi “nativi digitali”, în timp ce părinții sunt “imigranți digitali”, născuți înainte de apariția internetului și mai atașați practicilor analogice, inclusiv în domeniul educației. Această abordare diferită este potențial generatoare de tensiuni în interiorul familiei, ceea ce poate afecta starea de bine a tinerilor.

Mai mult, tensiunea nu este doar în familie, între copii și părinți, ci ea se manifestă la nivel generational între tineri și adulți, deci se manifestă în mod egal în școală. Și în mediul didactic, internetul este văzut ca o distracție, uneori chiar ca un inamic al învățării (vezi mai jos capitolul Folosirea Internetului în context școlar).

Pentru a înțelege relația tinerilor cu tehnologia, un aspect important măsurat a fost cel al activităților pe care aceștia le fac pe internet. Cele mai frecvente activități făcute zilnic sunt trimiterea sau primirea de mesaje (95%), ascultatul muzicii pe internet (84%) și urmărirea de videoclipuri pe internet (83%). În ceea ce privește activitățile de informare, cei mai mulți tineri, 64%, caută zilnic pe internet informații de interes personal (cum ar fi cele legate de divertisment sau hobby-uri), unul din doi caută zilnic informații pentru școală și 4 din 10 tineri caută zilnic informații utilitare (de exemplu, hărți pentru deplasarea prin oraș, orare de funcționare a unor magazine sau instituții). 38% dintre tinerii între 14 și 19 ani din România citesc sau urmăresc zilnic știrile pe internet⁴⁹.

Citesc/urmăresc știri pe internet	38%
Citesc o carte electronică (e-book)	11%
Urmăresc blog-uri	17%
Mă uit la tutoriale	32%
Semnez petiții online	6%

Q13. Te rugăm să ne spui cât de des faci următoarele activități...

⁴⁹ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

Activități zilnice	%
Ascult muzică pe internet	84%
Mă uit la videoclipuri pe internet	83%
Vizitez un profil pe o rețea de socializare	70%
Trimit/primesc mesaje/chat	95%
Joc anumite jocuri singur(ă) sau împotriva computerului	41%
Joc jocuri pe internet cu alte persoane (în rețea)	35%
Descarc muzică sau filme	28%
Caut informații pe internet pentru o temă școlară	51%
Caut informații de interes personal pe internet	64%
Caut informații utilitare (hărți/orare)	40%
Descarc aplicații gratuite	30%
Descarc aplicații contra cost	7%
Vizionez o emisiune TV online/un film online	45%
Urmăresc vlog-uri	34%
Public/postez poze sau clipuri video	18%
Distribui poze, clipuri video postate de alții	19%
Semnalez în rețelele sociale locul în care mă aflu (ex. Check in)	9%
Public un comentariu/articol pe un site sau pe un blog	15%

Activitățile zilnice care implică crearea de conținut online sunt, în general, făcute de o minoritate (mai puțin de 2 din 10), cea mai frecventă fiind, distribuirea de poze sau videoclipuri postate de alții (19%), publicarea de conținut video propriu (18%), urmată, la egalitate, de publicarea

unui comentariu sau articol pe un site sau blog și de semnalarea în rețelele sociale a locului în care se află (15%) apoi de semnarea petițiilor online (7%)⁵⁰.

Activități zilnice	Caut informații pe internet pentru o temă școlară	Caut informații de interes personal pe internet	Citesc/ urmăresc știri pe internet	Caut informații utilitare (hărți/orare)
Masculin	38%	66%	40%	44%
Feminin	34%	61%	36%	37%
Rural	37%	62%	37%	38%
Urban	35%	66%	40%	43%
14-15 ani	36%	58%	32%	38%
16-17 ani	38%	65%	41%	41%
18-19 ani	34%	68%	41%	42%

Q13. Te rugăm să ne spui cât de des faci următoarele activități...

La toate tipurile de informare măsurate, băieții par a fi mai activi decât fetele, raportând procentaje mai mari pentru fiecare activitate în parte. Tinerii din mediul urban par a fi mai activi în căutarea de informații, cu excepția informării pentru o temă școlară. Pe măsură ce cresc în vârstă, crește probabilitatea ca tinerii să caute zilnic diverse tipuri de informații online. Excepție fac informațiile școlare, față de care interesul scade în ultimii ani de liceu. Probabil, pe măsură ce se apropie Bacalaureatul, temele devin mai rare și se concentrează pe repetarea materiei de examen. 14% dintre tineri nu urmăresc niciodată știrile pe internet, iar 11% o fac o dată pe lună sau mai rar. În același timp, mai mult de 8 din 10 tineri caută pe internet informații școlare sau de interes personal cel puțin săptămânal.

Jumătate dintre tinerii respondenți nu semnează niciodată petiții online și 4 din 10 nu publică niciodată un comentariu sau articol online. Tot 4 din 10 tineri nu semnalează în rețelele sociale poziția în care se află, lucru dezirabil din perspectiva siguranței pe internet și a grijii pentru viața privată. Contribuția tinerilor la conținutul online se face mai degrabă sub formă foto și video, decât sub formă de comentarii, 9 din 10 publicând poze sau videoclipuri proprii în rețea.

⁵⁰ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

Activități participative în mediul online (%)	De câteva ori pe zi	O dată pe zi	De câteva ori pe săptămână	O dată pe săptămână	De câteva ori pe lună	O dată pe lună sau mai rar	Niciodată
Semnez petiții online	4%	2%	6%	4%	8%	24%	52%
Public un comentariu/ articol pe un site sau pe un blog	9%	6%	11%	6%	10%	18%	40%
Semnalez în rețelele sociale locul în care mă aflu (ex. Check in)	5%	4%	6%	5%	10%	29%	41%
Distribui poze, clipuri video postate de alții	12%	7%	15%	5%	14%	25%	22%
Public/ postez poze sau clipuri video	9%	9%	16%	8%	19%	27%	12%
Q13. Te rugăm să ne spui cât de des faci următoarele activități...							

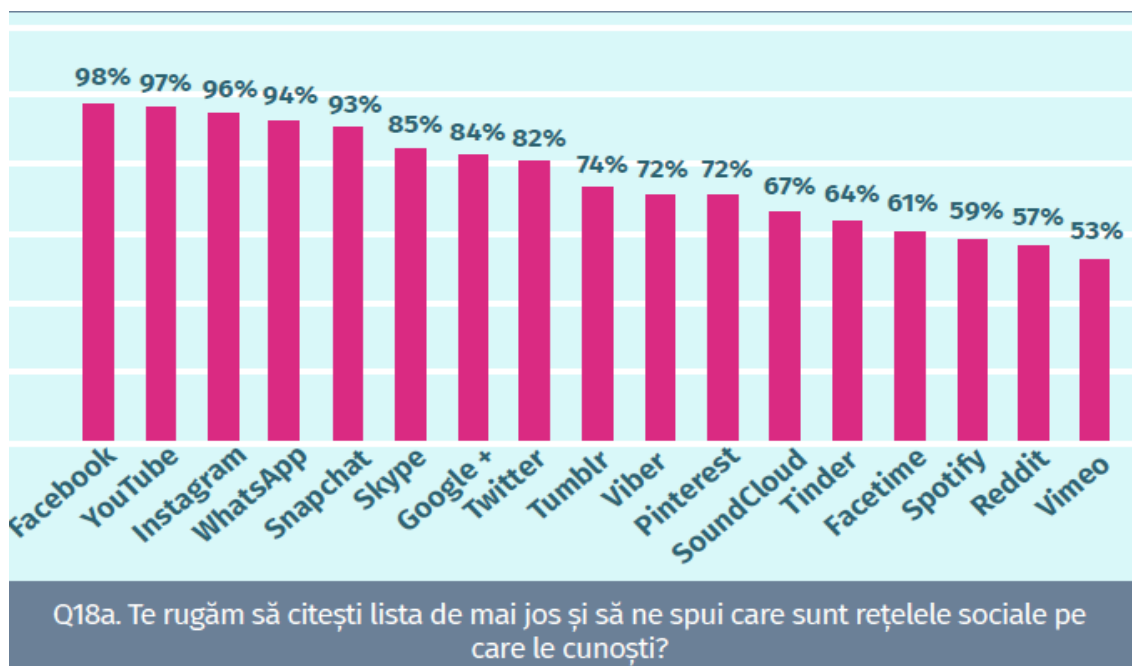
Rețelele sociale online și, în general, platformele de media sociale, sunt spații participative, care permit crearea și publicarea de conținut online de către utilizatori. Mai mult, datorită calității lor de media convergente, aceste platforme permit desfășurarea mai multor tipuri de activități: de la activități productive - cum ar fi rezolvarea unor probleme în rețea, organizarea unor evenimente, participarea la acțiunile unui grup format pe interese comune sau chiar comercializarea unor produse – la activități de divertisment (rezolvarea unor teste sau vizionarea unor clipuri); la informare (e.g. urmărirea postărilor unor media tradiționale), la comunicare (fie ea publică sau privată).

Datorită caracteristicilor de media convergente și participative, un interes deosebit a fost acordat în această cercetare utilizării de către tineri a platformelor media sau de socializare online.

În 2010, când la nivelul Europei se generalizase folosirea Facebook-ului, tinerii din România erau încă pe HI5 (Livingstone et al., 2011), în timp ce în 2013, când în culturile occidentale tinerii se împărțeau între Facebook, Twitter, Instagram și Snapchat (Mascheroni & Olafsson, 2014), tinerii

din România care aveau un cont pe o platform de socializare erau de găsit pe Facebook în proporție de 99%⁵¹.

Tinerii din România cunosc, în general, majoritatea platformelor media sau sociale online, cel puțin la nivel declarativ. Mai mult de jumătate dintre ei au răspuns că au auzit de platformele listate în chestionar. Peste 90% dintre ei cunosc cinci astfel de platforme. Cele mai cunoscute cinci platforme – Facebook, Youtube, Instagram, Whatsapp și Snapchat – sunt, de altfel, și cele mai folosite, așa cum arată Figura 2. Tinerii din România rămân fideli Facebook-ului, 94% declarând că folosesc această platformă, dar și-au diversificat dieta de media sociale, adoptând și Instagram, Whatsapp, Snapchat etc. Twitter rămâne o platformă puțin folosită în România, doar 17% dintre respondenți declarând că o folosesc cele mai mari variații în funcție de genul respondenților în preferințele pentru o anumită platformă media sau de socializare online apar la Instagram – preferată în mai mare măsură de fete (23%), decât de băieți (12%) - și la Youtube - preferată în mai mare măsură de băieți, 27%, față de 9% fete⁵².

Facebook și Google+ sunt platformele preferate de ceva mai mulți tineri din mediul rural, în timp ce Instagram și Youtube predomină în preferințele celor din urban. Instagram și Snapchat sunt mai apreciate de către cei mai tineri dintre respondenți (14-15 ani), în timp ce Facebook și Whatsapp sunt apreciate în mai mare măsură de cei mai în vârstă respondenți (18-19 ani). Comunicarea cu prietenii este activitatea cea mai frecventă (30%) pentru care tinerii intră pe platforma preferată, urmată de vizionarea de videoclipuri (14%) și de urmărirea a ce spun sau fac prietenii din rețea (13%). Nouă procente dintre respondenți intră pe platforma preferată cu scopul specific de a se

⁵¹ Mascheroni, G. and Ólafsson, K. (2014). Net Children Go Mobile: risks and opportunities. Second Edition. Milano: Educatt.

⁵² Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

informa, 3% pentru a intra pe grupurile de discuții din care fac parte și tot 3% pentru a publica fotografii, iar 2% pentru a publica videoclipuri proprii.

Activitatea principală pentru care intră pe platforma sau rețeaua preferată	%
Să comunic cu prietenii	30%
Să mă uit la clipuri video (tutoriale, muzică etc.)	14%
Să urmăresc ce mai fac/spun prietenii mei	13%
Să mă informez	9%
Să ascult muzică	7%
Să mă uit la fotografiile altora	6%
Să țin legătura cu persoane pe care le văd rar	5%
Să intru pe grupurile de discuții din care fac parte	3%
Să comunic cu familia	3%
Să public fotografii	3%
Ca să îmi actualizez statusul	2%
Să cunosc persoane noi	2%
Să încarc clipuri video	2%
Să distribui postările altora	1%
Să mă uit la filme, seriale	0%
Să comentez la postările/comentariile altora	0%

Q19. De obicei, de ce intri pe această rețea socială?

Comunicarea cu prietenii este activitatea cea mai frecventă (30%) pentru care tinerii intră pe platforma preferată, urmată de vizionarea de videoclipuri (14%) și de urmărirea a ce spun sau fac prietenii din rețea (13%). Nouă procente dintre respondenți intră pe platforma preferată cu scopul specific de a se informa, 3% pentru a intra pe grupurile de discuții din care fac parte și tot 3% pentru a publica fotografii, iar 2% pentru a publica videoclipuri proprii. Analiza motivelor pentru care tinerii intră pe Facebook a arătat că acestea nu sunt substanțial diferite, ca structură, de motivele listate pentru toate platformele⁵³.

Astfel, comunicarea cu prietenii joacă în continuare cel mai important rol (48% o menționează ca activitate principală), dar scade ponderea urmării de videoclipuri. Facebook-ul se dovedește important și pentru a ține legătura cu persoanele cu care tinerii se întâlnesc mai rar (9%). Doar în 2% dintre cazuri, principalul motiv de utilizare a Facebook-ului este acela de a cunoaște persoane noi.

Aceste date confirmă studii din alte spații culturale, care vorbesc despre potențialul acestei rețele de a contribui la consolidarea capitalului social de tip intragrup (adică cel care întărește legăturile pre-existente între oameni) și a capitalului social de tip menținere a legăturilor⁶, dar mai puțin a celui de tip inter-grup⁷ (cel prin care se transgresează grupul de apartenență, pentru a cunoaște noi oameni - Ellison et al., 2007). Din păcate, aceste date arată că, deși platformele de socializare online sunt apreciate de multe ori pentru potențialul lor de a oferi o “voce” tinerilor, de a îi încuraja să se exprime și să participe activ la dezbateri (vezi strategia UE pentru tineret⁸, care consideră competențele digitale și cele participative ca fiind vitale pentru a asigura o contribuție reală a tinerilor la funcționarea Uniunii), nicio astfel de activitate participativă, de implicare online nu se află printre motivele principale pentru care tinerii intră pe platforma de socializare favorită.

Deținerea de competențe media și digitale este un element-cheie care permite participarea (civică și nu numai) în lumea digitală. Importanța acestor competențe a făcut ca în studiile și politicile actuale de integrare digitală să se vorbească despre al doilea nivel al diviziunii digitale – care este legat de competențe, de ceea ce utilizatorul poate realiza cu ajutorul tehnologiei – spre deosebire de primul nivel, care ținea doar de accesul la tehnologie⁵⁴.

Deși toată lumea este de acord cu importanța competențelor, există o dezbatere la nivelul cercetătorilor despre: 1. cum se definesc acestea (experții Uniunii Europene dezvoltând în ultimii ani un cadru comun de raportare la competențele digitale – DigComp– care să armonizeze diferitele teorii științifice și să servească decidenților politici); 2. dacă să se vorbească despre competențe (plural) sau despre competență (singular) digitală și despre cum ar trebui acestea/aceasta să fie măsurate/măsurată⁵⁵.

⁵³ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

⁵⁴ Peter J. & Valkenburg P. M. (2006), „Adolescents’ Internet Use: Testing the ‘disappearing Digital Divide’ Versus the ‘emerging Digital Differentiation’ Approach”, *Poetics*, 34(4-5):293- 305.

⁵⁵ Sonck, N., Kuiper, E., & de Haan, J. (2012). Digital skills in the context of media literacy. In S. Livingstone, L. Haddon, & A. Görzig (Eds.), *Children, risk and safety on the internet. Research and policy challenges in comparative perspective* (pp. 87–98). The Policy Press Bristol.

O formulă de măsurare considerată satisfăcătoare, în ciuda unor neajunsuri este auto-raportarea deținerii unor competențe dintr-o listă de competențe considerate a fi relevante, împreună cu auto-percepția asupra nivelului de competențe deținut, fie private în sine, fie prin raportare la nivelul de competențe deținut de alți oameni la care respondentul se poate raporta (e.g. părinții, tinerii de aceeași vârstă, colegii)⁵⁶.

Această combinație, care a fost validată în proiecte ca EU Kids Online sau Net Children Go Mobile, a fost folosită și în prezenta cercetare. 7 din 10 tineri consideră că se pricep la fel de bine ca cei din jurul lor (de aceeași vârstă cu ei) să folosească internetul, întimp ce un sfert consideră că sunt mai competenți decât ceilalți, iar 6% că sunt mai puțin competenți. Răspunsurile la această întrebare pot fi un indicator al nivelului de competențe avut (presupunând că respondenții pot să se raporteze “obiectiv” la acestea), dar ele vorbesc, de asemenea, despre încrederea respondenților în competențele avute, încredere care este, ca parte a atitudinii față de tehnologie, un element în cadrul DigComp10⁵⁷.

Astfel, dincolo de a ști să faci realmente anumite operațiuni, încrederea că poți să le faci îți modifică practicile de utilizare, lucru cel mai des relevat de studiile care vorbesc despre diviziunea competențelor la nivel generațional (e.g. analiza competențelor digitale ale copiilor față de părinți sau ale profesorilor față de elevi) sau la diferențele de gen în ceea ce privește competențele digitale. Datele cercetării au confirmat această tendință, arătând că: procentul băieților care afirmă că se pricep mai bine decât prietenii sau colegii de aceeași vârstă să folosească internetul este dublu față de procentul fetelor care fac aceeași afirmație (32%, față de 16%), fetele fiind în mai mare măsură decât băieții înclinate să creadă că se pricep “la fel de bine”⁵⁸.

Tinerii din mediul urban sunt mai încrezători în competențele digitale avute, 29% dintre ei considerând că se pricep mai bine la folosirea internetului decât prietenii sau colegii de aceeași vârstă (față de 21% în mediul rural). Odată cu vârsta, crește ușor și încrederea tinerilor în competențele avute, cei de 18-19 ani fiind mai înclinați să considere că se pricep mai bine decât colegii de aceeași vârstă, în defavoarea percepției că ar fi la același nivel de competențe. În ceea ce privește variația competențelor privind siguranța pe internet în cadrul diferitelor grupuri analizate.

În ceea ce privește unele operațiuni (e.g. setările de confidențialitate pe media sociale, să blocheze pe cei care deranjează), fetele par să fie ceva mai competente decât băieții. Diferența procentuală este mică, dar ea poate fi discutată din perspective genului, în construct social. Tinerii din mediul urban se declară, sub unele aspecte, mai competenți decât cei din mediul rural (din nou, diferența procentuală este mică);

Dacă blocarea unor contacte pe platformele de media sociale nu variază prea mult cu vârsta în eșantionul nostru, alte competențe legate de siguranța pe internet par a fi dobândite în perioada adolescenței. Spre deosebire de competențele care țin de siguranța pe internet, tinerii intervievați declară că dețin în mai mică măsură competențe creative, iar acestea variază mult mai

⁵⁶ Tokes, G. & Velicu, A. (2015). Poveștile de dincolo de statistici: despre competențele digitale ale copiilor și adolescenților din România. *Revista Română de Sociologie*, 26(5-6).

⁵⁷ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

⁵⁸ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

mult în cadrul grupului studiat. Publicarea unui videoclip pe Youtube este cea mai răspândită competență creativă dintre cele testate, urmată de editarea unui video și crearea unui blog/vlog.

Cele mai mari variații în funcție de gen apar atunci când este vorba despre publicarea unui videoclip, 70% dintre băieți spunând că știu să facă acest lucru, față de doar 46% dintre fete; În funcție de mediul de rezidență, diferențele sunt mai mici, dar se mențin. Aceeași diferență apare la publicarea unui videoclip și la crearea unui vlog sau blog (cu 9% mai mulți tineri din mediul urban spunând că știu să facă aceste lucruri)⁵⁹.

Tabelul 20: Deținerea de competențe digitale creative, în funcție de gen, mediu de rezidență și vârstă

Cei care afirmă că știu ...	Să creeze un blog/vlog	Să editeze un video	Să publice un video pe Youtube
Masculin	46%	61%	70%
Feminin	33%	55%	46%
Rural	35%	56%	54%
Urban	44%	61%	63%
14-15 ani	41%	56%	57%
16-17 ani	40%	59%	58%
18-19 ani	38%	60%	60%
Total	39%	58%	59%

Q28 Știi să faci următoarele lucruri pe internet?

Platformele de socializare online reprezintă pentru tinerii de 14-19 ani locul de unde își caută informația în mod intenționat. Totuși și celelalte mijloace media sunt prezente în viața tinrilo. Acestea sunt urmate, cam în aceeași măsură, de diverse website-uri și de televizor. Cele mai puțin frecventate tipuri de media sunt, la această vârstă, radioul și presa scrisă.

⁵⁹ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

Cu excepția site-urilor web, procentul fetelor este ușor mai mare decât al băieților în consultarea tuturor celorlalte tipuri de media. Tinerii din mediul rural privilegiază în mai mare măsură televizorul și platformele de socializare online ca medii de informare, spre deosebire de cei din urban. Odată cu vârsta, se constată o creștere a interesului pentru radio, presă scrisă și website-uri ca locuri de unde tinerii se informează. În ceea ce îi privește pe cei care nu consultă niciodată un anumit tip de media în vederea informării, băieții, în mai mare măsură decât fetele, sunt înclinați să nu se uite niciodată la televizor ca să se informeze, să nu asculte radioul sau să nu citească presa scrisă.

Tipuri de media consultate în vederea informării (%)	De câteva ori pe zi	O dată pe zi	O dată la 2-3 zile	O dată la 4-6 zile	O dată pe săptămână sau mai rar	Niciodată
... mă uit la televizor	28%	24%	11%	7%	18%	12%
... ascult radioul	6%	10%	9%	7%	24%	44%
... citesc presa scrisă	6%	8%	8%	6%	24%	48%
... intru pe diverse website-uri	31%	20%	17%	9%	13%	10%
... intru pe rețelele sociale (FB, YouTube, Instagram)	82%	9%	3%	2%	2%	2%
Q16. Cât de des faci următoarele activități cu scopul specific de a te informa (adică de a afla lucruri noi față de ce știai înainte)?						

Mai mulți tineri din mediul urban decât cei din mediul rural afirmă că nu se uită niciodată la televizor sau că nu citesc niciodată presa scrisă. Odată cu vârsta, crește ușor procentul celor care nu se uită niciodată la televizor pentru informare, iar procentul celor care spun că nu ascultă niciodată radioul sau nu citesc presa scrisă scade.

Activități pe care nu le fac niciodată în vederea informării	... mă uit la TV	... ascult radioul	... citesc presa scrisă	... intru pe diverse website- uri	... intru pe rețelele sociale (FB, You- Tube, Ins- tagram)
Masculin	15%	48%	54%	9%	2%
Feminin	7%	39%	41%	12%	1%
Rural	7%	43%	46%	11%	1%
Urban	15%	44%	50%	9%	2%
14-15 ani	9%	49%	57%	11%	3%
16-17 ani	11%	44%	46%	11%	1%
18-19 ani	13%	38%	42%	9%	1%
Total	11%	44%	48%	10%	2%
Q16. Cât de des faci următoarele activități cu scopul specific de a te informa (adică de a afla lucruri noi față de ce știai înainte)?					

Cei mai mulți dintre tinerii respondenți consultă zilnic în vederea informării mai mult de un tip de media, cu 38% accesând zilnic două tipuri, 23% trei tipuri și 9% patru tipuri. La extreme, 4% nu accesează niciun tip de media zilnic și 5% accesează mai mult de cinci tipuri de media zilnic în vederea informării⁶⁰.

Evenimente recente (cum ar fi alegerile din Statele Unite din 2016 sau votul dat pentru Brexit și rolul jucat de Cambridge Analytica în aceste campanii politice) au repus în discuție problema importanței evaluării informațiilor din mediul online și, în general, importanța educației media. Cum trăim informația în epoca rețelelor sociale online (vezi conceptul de “bubble filter”)? Care este rolul algoritmilor în accesul la informații? Care este rolul cercului de prieteni? Cât de mult contribuim la crearea sau propagarea de conținut informațional pentru alții? Trebuie să revenim la conceptele de “manipulare” și “propagandă”, cumva repudiate de științele comunicării în anii ’90, 2000? Concepte ca “știri false” sau “dezinformare” au ținut capul de afiș al agendei publice europene în perioada de după evenimentele menționate, dar fenomenul este mult mai complex, iar grupul de experți care a elaborat raportul “A multi-dimensional approach to disinformation” (Directorate-General for Communication Networks, Content and Technology, 2018) a certificat acest fapt prin importanța abordării sistemice, pe termen lung a fenomenului, prin creșterea gradului de reziliență la dezinformare la nivelul societății, prin promovarea educației media și a alfabetizării informaționale. Conform rezultatelor, atunci când decid să aibă încredere într-o informație, pentru mai mult de

⁶⁰ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIUL-CJI-000.pdf>.

jumătate dintre tineri sunt importante și foarte importante următoarele aspecte: faptul că informația este prezentată clar și ușor de înțeles (77%), faptul că provine dintr-o sursă de încredere (75%), faptul că îi confirm respondentului credințele sau informațiile anterioare și faptul că informațiile sunt actuale (ambele în 69% dintre cazuri), precum și faptul că sursa sau autorul pot fi ușor de identificat, respectiv de identificat, în 56% dintre cazuri. Cel mai puțin contează într-o astfel de decizie faptul că informația provine de la un anumit tip de canal (ziar, 30%; radio, 27%; revistă, 24%)⁶¹.

Importanța acordată diferitelor aspecte atunci când tinerii decid să aibă încredere într-o informație	Puțin sau deloc	Mult sau foarte mult
Faptul că informația este prezentată clar și ușor de înțeles	23%	77%
Faptul că am citit-o sau auzit-o dintr-o sursă în care am încredere	25%	75%
Faptul că noua informație confirmă sau nu contrazice ceea ce știam deja pe subiectul respectiv	31%	69%
Faptul că informațiile sunt actuale	31%	69%
Faptul că sursa informațiilor poate fi identificată ușor	44%	56%
Faptul că pot identifica autorul	44%	56%
Faptul că e publicată pe internet	54%	46%
Faptul că materialul a fost distribuit de un prieten în care am încredere	54%	46%
Faptul că apare la un canal TV	60%	40%
Faptul că am găsit materialul pe rețeaua de socializare online pe care obișnuiesc să intru zilnic/cel mai des	60%	40%
Faptul că am citit-o într-un ziar	70%	30%
Faptul că am ascultat-o la radio	73%	27%
Faptul că am citit-o într-o revistă	76%	24%
Q20. Cât contează pentru tine următoarele aspecte atunci când decizi să ai încredere într-o informație? (răspunsuri multiple)		

⁶¹ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

Dacă analizăm credibilitatea data de canalul media informației, observăm că cel mai “credibil” tip de media este internetul, urmat de televiziune, ziare, radio și reviste.

Importanța mediului în alocarea încrederii într-o informație	Deloc, foarte puțin	Puțin	Mult	Foarte mult
Faptul că apare la un canal TV	22%	37%	27%	14%
Faptul că am ascultat-o la radio	33%	40%	20%	7%
Faptul că am citit-o într-un ziar	31%	39%	21%	9%
Faptul că am citit-o într-o revistă	34%	42%	17%	7%
Faptul că e publicată pe Internet	14%	40%	30%	16%
Q20. Cât contează pentru tine următoarele aspecte atunci când decizi să ai încredere într-o informație?				

Fetele tind să aibă în mai mare măsură decât băieții încredere în informațiile venite de la televizor, dintr-un ziar sau dintr-o revistă, în timp ce încrederea în internet și în radio rămâne relativ egală în cadrul celor două grupuri. Tinerii din mediul rural tind să acorde încredere mai mare informațiilor în funcție de tipul de media de unde acestea provin, la toate tipurile de media analizate. Mai mulți tineri din rural admit că au încredere multă sau foarte multă într-o informație dacă vine de la un anumit tip de canal.

De remarcat că cea mai mare diferență în acest sens apare la televiziune, cu 12% mai mulți tineri din mediul rural spunând că au încredere multă și foarte multă în informații dacă vin de la televizor. Cu vârsta, are loc o diminuare a importanței faptului că informația apare la un canal TV sau e publicată pe internet. Crește ușor procentul celor care tind să crediteze o informație publicată într-un ziar sau într-o revistă. Lizibilitatea informației joacă un rol major în decizia de a-i acorda încredere, tinerii preferând, în 77% dintre cazuri, să crediteze mesajele clare și ușor de înțeles⁶².

Un alt criteriu important este cel al actualității informației, explicând astfel de ce subiectele “calde”, de actualitate, tind să aibă automat un grad ridicat de încredere. Criteriile clasice de

⁶² Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

evaluare a informației din perspectiva competențelor informaționale/media - cum ar fi ușurința cu care poți identifica sursa informației sau pe autorul respectivei știri ca să poți stabili eventuale distorsiuni ale știrii cântăresc, în 56% dintre cazuri, în decizia de a credita o informație.

Contează mult sau foarte mult faptul că...	... informația este prezentată clar și ușor de înțeles	... sursa informațiilor poate fi identificată ușor	... pot identifica autorul	... informațiile sunt actuale
Masculin	75%	58%	56%	69%
Feminin	79%	53%	56%	69%
Rural	78%	54%	54%	67%
Urban	76%	58%	58%	71%
14-15 ani	76%	54%	53%	66%
16-17 ani	76%	56%	56%	69%
18-19 ani	79%	57%	58%	71%
Total	77%	56%	56%	69%
Q20. Cât contează pentru tine următoarele aspecte atunci când decizi să ai încredere într-o informație?				

Trei din patru tineri sunt conștienți că nu toate site-urile listate de motoarele de căutare au același grad de acuratețe a informațiilor, 18% cred că toate informațiile listate de motoarele de căutare sunt corecte și imparțiale, în timp ce 5% dintre tineri se declară neinteresați de acest aspect. Băieții sunt în mai mare măsură decât fetele înclinați să creadă în acuratețea tuturor informațiilor pe care le găsesc atunci când realizează o căutare online, în timp ce fetele sunt mai selective; La fel, tinerii din mediul rural tind să creadă în acuratețea tuturor informațiilor; Procentul celor care nu sunt interesați de aspectul acurateței informațiilor găsite rămâne relativ constant în cadrul grupurilor studiate.

Concluzionând⁶³:

Acces și utilizări

Datele confirmă că suntem în era mobilității, smartphone-ul fiind, de departe, cel mai utilizat dispozitiv de pe care tinerii accesează internetul și cel de pe care accesează internetul pentru perioadele cele mai lungi (peste 6 ore); tableta este absentă aproape în totalitate. Fetele sunt mai înclinate să folosească internetul pornind doar de la smartphone; deși smartphone-ul rămâne și pentru băieți dispozitivul principal, aceștia folosesc înmai mare măsură și calculatorul de birou sau laptopul pentru accesarea internetului. Acest lucru poate fi explicat prin faptul că mai mulți băieți decât fete sunt angrenați în jocuri pe calculator, utilizând de cele mai multe ori un calculator și nu un dispozitiv mobil. Folosirea exclusivă a anumitor dispozitive în defavoarea altora poate avea influență asupra activităților desfășurate de către tineri, limitându-le uneori oportunitățile de folosire (în special în ceea ce privește activitățile creative).

În ceea ce privește timpul petrecut în fața ecranelor, cei mai mulți tineri se declară satisfăcuți de durata acestuia, dar o proporție de 3 din 10 consideră că timpulpetrecut în fața ecranului este mai mare decât și-ar dori. Percepția părinților, așa cum o raportează tinerii, asupra acestui aspect este diferită, aproape 6 din 10 considerând că timpul petrecut de tineri în fața ecranelor este excesiv.

Cele mai frecvente activități online zilnice sunt cele de comunicare (realizată de aproape toți tinerii) și divertisment (e.g. ascultatul muzicii); mai mult de 6 din 10 tineri au zilnic activități de căutare de informații online (dintre care, cel mai frecvent, tinerii caută informații pe teme de interes personal) și mai puțin de 4 din 10 contribuie, sub o formă sau alta, la creare de conținut online.

Așa cum au arătat-o și alte cercetări, platformele online de socializare fac parte din viața tinerilor. Aproape toți tinerii intervievați folosesc Youtube și Facebook (mai mult de 9 din 10), urmate de platformele specializate în publicare de fotografii și în comunicare

Competențele digitale

În ceea ce privește modul cum își evaluează tinerii din România nivelul de competențe digitale, cei mai mulți (7 din 10) se plasează la nivel mediu și un sfert se consideră mai pricepuți decât colegii de aceeași vârstă.

Competențele digitale cele mai răspândite (mai mult de 8 din 10) sunt cele care țin de siguranța pe internet în utilizarea platformelor online de socializare, competențele digitale de tip creativ fiind deținute în mult mai mică proporție.

Informația și raportarea la ea

În ceea ce privește modul cum își evaluează tinerii din România nivelul de competențe digitale, cei mai mulți (7 din 10) se plasează la nivel mediu și un sfert se consideră mai pricepuți decât colegii de aceeași vârstă. Competențele digitale cele mai răspândite (mai mult de 8 din 10) sunt cele care țin de siguranța pe internet în utilizarea platformelor online de socializare, competențele digitale de tip creativ fiind deținute în mult mai mică proporție.

În propriile cuvinte, pentru tineri “a fi informat” reprezintă în general o valoare pozitivă (este un lucru “important”, “vital”, “bun”), care implică un volum mare (“să știi mult”, “să cunoști totul”),

⁶³ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIU-CJI-000.pdf>.

în situații generale (“să înțelegi lumea în care trăiești”) sau specifice (“ca să susții o conversație”), cu valoare instrumentală (“te va ajuta în...”) sau ca valoare în sine (“pentru cultura generală”).

Încrederea tinerilor în gradul lor de informare, prin raportare la colegii și prietenii de aceeași vârstă, variază mult în funcție de domenii. Astfel, cei mai mulți respondenți se consideră la nivel mediu de informare în ceea ce privește subiectele de interes pentru adolescenți și cele legate de lumea mondenă, în timp ce despre subiecte de politică internă, externă și despre sport, cei mai mulți tineri se consideră mai puțin informați decât colegii lor.

Cei mai mulți tineri au căutat online în ultima lună informații profesionale (pentru școală sau pentru munca pe care o fac), urmate de informații despre filme sau muzică lansate recent; informații implicând aspecte civice sau sociale au fost căutate de mai puțin de 3 din 10 respondenți în aceeași perioadă de timp. 5% dintre tineri nu au căutat deloc online informații în luna anterioară.

Cei mai mulți tineri își iau zilnic informația de pe platformele de socializare (9 din 10), în timp ce 5 din 10 își iau informația de la televizor și tot 5 din 10 de pe alte site-uri din online. Radioul și presa scrisă sunt media folosite de cei mai puțini dintre respondenți (mai puțini de 2 din 10 le folosesc zilnic pentru a se inform. Tinerii (mai mult de 8 din 10) valorizează încă discuțiile interpersonal nemediate și le consideră ca fiind o sursă de informare. Discuțiile cu prietenii, părinții și profesorii îi ajută pe tineri să afle lucruri noi.

Elementele pe care tinerii le iau în considerare atunci când evaluează o informație pentru a decide câtă încredere să îi acorde sunt: faptul că informația este prezentată clar și ușor de înțeles, faptul că au citit-o sau auzit-o dintr-o sursă în care au încredere, faptul că informația este coerentă sau confirmă propriile lor credințe sau cunoștințe despre respectivul subiect și faptul că informațiile sunt actuale. Dintre toate tipurile de canale de pe care informația poate fi aflată, internetul este cel care le dă cea mai mare încredere tinerilor în informația respectivă, urmat de televizor, ziar, radio și revistă.

Deși creditează internetul, tinerii știu că nu pot avea încredere în toate informațiile care apar pe internet, mai mult de 3 din 4 înțelegând că unele dintre siteurile listate de motoarele de căutare pot conține informații parțiale sau incorecte. Deși internetul este pentru ei una dintre sursele majore de informații, tinerii nu discern între diferitele forme de informații pe care le receptează. Cei mai mulți dintre ei nu pot să identifice site-urile promovate sau sponsorizate afișate de Google ca prime opțiuni la o căutare, oferind alte motive pentru care ele sunt listate primele, doar 4 din 10 identificându-le ca fiind reclame.

Puțini dintre tinerii respondenți fac trecerea de la consum de informații online la participare online. Astfel, deși 7 din 10 caută articole online pentru un subiect care îi interesează, 1 din 2 spune că nu obișnuiește să distribuie articole în rețelele sociale online pe care are un cont activ, iar 2 din 10 spun că nici nu distribuie, nici nu dau ‘like’ articolelor online.

Un tânăr din 4 distribuie articole în rețea fără nicio verificare prealabilă a credibilității sau actualității acestora. Doi tineri din 10 verifică informația înainte de a o distribui în rețea doar dacă au vreo suspiciune, mai puțin de 2 din 10 verificând actualitatea informației, cui aparține site-ul, unde au găsit informația sau cine este autorul acesteia.

Cel mai frecvent mod de a se raporta participativ la un articol pe care l-au citit în online și care i-a impresionat este prin discutarea acestuia cu prietenii sau rudele în relație față în față (2 din 10), urmat de like sau share și în foarte mică măsură, de implicarea în discuțiile online prin comentarii (în jur de 5%).

Comportamentul participativ în mediul online

Doar 5% dintre respondenți declară că nu au folosit deloc internetul pentru școală în ultima săptămână, în timp ce 3 din 10 declară că l-au folosit zilnic. Cu toate acestea, 6 din 10 spun că puțini sau niciun profesor nu i-au încurajat să folosească internetul pentru școală.

Despre folosirea internetului la școală, pentru sarcini în clasă, 2 din 10 respondenți declară că nu au folosit deloc în ultima săptămână și unul din 10 că l-a folosit zilnic.

Jumătate dintre respondenți afirmă că în școală există o rețea WiFi la care însă elevii nu au acces, 12% spunând că elevii au voie să folosească rețeaua wireless a școlii, dar cu anumite restricții și 10% spunând că au voie să o folosească nelimitat.

În ceea ce privește strategiile de mediere pe care profesorii le folosesc pentru folosirea internetului de către tineri, 57% spun că au existat cazuri în care un profesor le-a cerut să folosească conexiunea la internet pentru diferite sarcini în clasă, 4 din 10 spun că profesorii le-au vorbit despre siguranța pe internet și tot 4 din 10 declară că profesorii le-au explicat de ce unele site-uri sunt bune și unele nu.

Cele mai puțin frecvente strategii de mediere (declarate de mai puțin de 2 din 10 dintre respondenți) sunt stabilirea de reguli despre ce au voie să facă pe internet în cadrul școlii, prezentarea de modalități concrete de comportament în cazul unei situații neplăcute pe internet (ce ar trebui să facă în acest caz) și, cu doar 6% menționări, ajutor concret în situație post-risc. Acest procent mic nu trebuie interpretat automat ca o neimplicare a profesorilor într-o posibilă situație neplăcută prin care tinerii au trecut, ci poate să însemne și că tinerii nu au apelat la profesori în astfel de situații (poate din neîncredere, poate ca urmare a faptului că au preferat alt adult semnificativ căruia să îi ceară ajutorul și, într-o perspectivă mai optimistă, poate să însemne și că puțini tineri au ajuns într-o astfel de situație.

În contextul dezbaterilor din spațiul public despre interzicerea folosirii telefonului mobil (și implicit a conexiunii la internet a acestuia) de către elevi în spațiul școlii, 3 din 4 respondenți au fost împotriva și un sfert și-au exprimat acordul pentru această reglementare, fiecare dintre “tabere” argumentând opțiunea.

Toate aceste rezultate trebuie înțelese strict în limitele în care au fost puse întrebările, explicațiile acestora putând fi de găsit în urma unor cercetări mai aprofundate de natură calitativă, sau prin analize statistice mai complexe.

Folosirea internetului în context școlar

După cum precizam în introducerea studiului, unul dintre scopurile sale era acela de a furniza o bază factuală pentru eventuale politici publice care să ducă spre o educație mai adecvată nevoilor și preocupărilor tinerilor. Citirea transversală a datelor furnizate de prezentul studiu evidențiază câteva tendințe care pot constitui punct de plecare pentru formularea de politici publice.

O primă astfel de constatare este că nu există diferențe majore în obiceiurile de consum informațional și de utilizare a tehnologiei între tinerii din urban și cei din rural. Deși condițiile de trai, dotările și acoperirea cu personal didactic pot diferi între cele două medii, tinerii sunt la fel de conectați la tehnologia informației, în special prin intermediul telefonului mobil. Diferă însă competențele lor digitale și încrederea în propriile competențe (care poate modela comportamentul online).

Diferă, de asemenea, gradul de satisfacție cu timpul petrecut online - tinerii din mediul rural dorindu-și mai mult timp. Remarcabil, sprijinul părinților din mediul rural pentru utilizarea internetului pare mai mare decât al celor din mediul urban, cifrele arătând că mai mulți părinți din rural și-ar dori ca fiii și fiicele lor să petreacă mai mult timp online. Putem vedea în această atitudine favorabilă față de internet un indiciu al percepției că acesta poate funcționa ca “vehicul social”, asigurând o mai bună conectivitate a mediului rural cu restul țării.

Propunere: Derularea de programe de educație media și digitală în mediul rural, atât pentru elevi, cât și pentru adulți. Creșterea rolului tehnologiei la clasă, ca factor egalizator de competențe, încredere și, în cele din urmă, de șanse.

Diferențele de obiceiuri de consum și competențe sunt mai semnificative între fete și băieți, deși accesul la dispozitive și utilizarea lor sunt aproape aceleași. Fetele se evaluează mai modest în raport cu colegile și colegii lor, ceea ce nu înseamnă neapărat că performanțele lor sunt mai modeste. De asemenea, fetele utilizează tehnologia mai ales pentru comunicări interpersonale și cu o contribuție de creativitate mai mică. Remarcabil, fetele par mai preocupate de siguranța pe internet, optând mai degrabă pentru protecție proprie decât pentru acțiuni proactive de reclamare a autorilor abuzurilor.

Propunere: Implicarea mai mare a fetelor în activități de dezvoltare a competențelor digitale, în special în domeniul creării de conținut.

O altă constatare este cantonarea intereselor de informare ale tinerilor în temele legate de școală și cele legate de divertisment (filme, muzică, vedete). Mai puțin de o treime dintre respondenți au declarat un interes pentru temele sociale sau politice.

Posibile direcții de politici publice

Deși putem accepta că temele sociale și politice nu sunt în centrul universului vieții adolescenților, o posibilă “detașare” a lor de ceea ce constituie agenda publică poate stârni îngrijorare.

O a patra constatare, conexă celei anterioare, se referă la rolul scăzut pe care îl joacă “media tradiționale” (televiziune, radio, publicații tipărite) în obișnuințele de consum mediatic ale tinerilor. În particular, radioul și presa scrisă (în format tipărit) sunt înmarcantă pierdere de formă. O parte din explicație rezidă în evoluțiile tehnologice, în apetența și accesul facil la internet. O parte la fel de importantă a explicației derivă, însă, din lipsa de oferte informaționale pentru adolescenți și tineri din partea media tradiționale.

Propunere: Identificarea și promovarea de activități care să aducă “agendapublică” mai aproape de interesele tinerilor, pe canalele pe care aceștia le frecventează deja (inclusiv rețele sociale).

O a cincea constatare este legată de prezența online a tinerilor și de competențele lor în utilizarea responsabilă și creativă a potențialului acestora. Cifrele indică un grad scăzut de discernământ în ceea ce privește evaluarea credibilității surselor. Majoritatea tinerilor creditează știri care sunt “ușor de înțeles” sau care le confirm credințele anterioare - acestea fiind și două dintre mecanismele principale ale dezinformării. Ei dau crezare informațiilor provenite din “surse de încredere”, fără ca presa profesionistă, media tradițională să se numere printre acestea. Pe de altă parte, aproape jumătate dintre tinerii intervievați nu obișnuiesc să distribuie articole online și doar unul din patru dă share / distribuie un articol online fără nicio verificare prealabilă.

Astfel, tinerii se lansează doar în poziția de spectatori pasivi la conversația din agora digitală, un soi de escapism digital în zone mai puțin controversate (cum ar fi Instagram, de exemplu).

Propunere: Promovarea educației media în școli, care să pună accentul pe dezvoltarea gândirii critice, pe capacitatea de a discerne informația de dezinformare, stimulând totodată participarea la “conversația publică”, inclusiv prin intermediul rețelelor sociale.

O a șasea și ultimă constatare este diferența majoră de atitudine a tinerilor și a școlii în ceea ce privește utilizarea internetului. Dacă pentru tineri internetul, mediul online în general, este “acasă”, școala îl percepe în continuare ca pe o tulburare, dacă nu ca pe un inamic al procesului educațional. Este copleșitor procentajul respondenților care afirmă că nu au acces la o rețea de wi-fi la ei în școală (70%). În cea mai mare parte a cazurilor, școala are o astfel de rețea, dar elevii nu au acces la ea - ceea ce sfidează orice logică. În plus, o parte dintre profesori nu îi încurajează pe copii să utilizeze internetul în scopuri educaționale. Politicile școlare de interzicere a utilizării telefoanelor mobile în școală sunt prost privite de către beneficiarii direcți (elevii), venind împotriva obișnuințelor lor curente și, de aceea, vor fi imposibil de implementat.

Propunere: Adoptarea unei politici educaționale care să îmbrățișeze cu sinceritate mediul digital, care să îl încorporeze organic în procesul educațional, care să țină seama de practicile curente și de nevoile de dezvoltare ale elevilor. O astfel de politică trebuie să vizeze atât partea de infrastructură (rețelele wi-fi din școli), cât și resursa umană (pregătirea profesorilor, dezvoltarea de competențe digitale atât legate de disciplina predată, cât și în tehnicile de predare).

5. Bune practici și inițiative relevante la nivel european, național și local

Din cele prezentate se poate spune că educația formală tinde să devină tot mai puțin „formală”, adică mai flexibilă, mai adaptată nevoilor și motivațiilor specifice tinerilor, în timp ce educația nonformală tinde să devină tot mai „formală” – adică se organizează tot mai bine, urmărește asigurarea unei anumite calități și folosirea unor metode deja probate și recunoscute de specialiști și mai ales, urmărește o cât mai explicată recunoaștere publică. De altfel cadrul educației nonformale este inclusă și emisiunile de radio și televiziune, care sunt create anume pentru tineri și au un nivel ridicat al cunoștințelor sau ziarele și revistele școlare, la care participă foarte mult tinerii, dar oricum sunt coordonați de pedagogi. De asemenea mass-media, producția cinematografică, consumul de artă în general asigură o educație informală dar nu lipsită de importanță. Granița dintre educația nonformală și cea informală nu este întotdeauna ușor de trasat.

Tradiția educației nonformale este mai puternică în țările din Europa de Nord-Vest. Aici există deja o experiență de mai multe decenii în ceea ce francezii numesc „éducation populaire”, iar cei din țările nordice „folkbildning” (educația poporului); mai recent se vorbește despre o mișcare a „educației urbane” („educating cities movement”) avându-și originea în preocupările municipalităților din Barcelona⁶⁴ și în lucrările marelui pedagog brazilian Paulo Freire⁶⁵.

Un seminar desfășurat sub auspiciile Comisiei Europene și Consiliului Europei în aprilie 2004 a pus în evidență în mod sintetic preocupările responsabililor din această zonă. Aceste țări par a fi depășit stagiul de working society, când economia îi folosea chiar și pe aceia care nu învățaseră suicient; în perioada actuală mai ales, în perspectivă această learning society nu îi mai poate angaja nicăieri pe cei lipsiți de calificări, de competențe atestate.

Strategia Lisabona pentru 2010 avea în vedere promovarea extinsă a formării pe tot parcursul vieții („lifelong and lifewide learning”) urmărindu-se în același timp: dezvoltarea personală, cetățenia activă, incluziunea socială, îmbunătățirea competențelor cerute de angajatori (employabilitatea)⁶⁶. Chiar dacă previziunile acestei strategii s-au dovedit prea ambițioase și optimiste în raport cu posibilitățile reale ale economiilor europene în ansamblul lor, întâlnirile și manifestările științifice internaționale pun în evidență numărul tot mai mare de inițiative în domeniul învățării non-formale a tinerilor⁶⁷. Și totuși, chiar în Europa se consideră ca educația

⁶⁴ Vasile Țintari, Antonia Pârlog, Educația nonformală, o altfel de educație, Conferință Științifică Internațională Educația: factor primordial în dezvoltarea societății, pp. 359-363.

⁶⁵ Frere P. Manual de educație nonformală. Cap. 3: Cum învață adulții. Peace corps, 1989.

⁶⁶ Conform datelor adaptate din Strategia de la Lisabona, online: https://www.mae.ro/sites/default/files/file/2014/agent_guvernamental/strategia_de_la_lisabona.pdf.

⁶⁷ Richez J.C. Educating Cities and Popular Education. Comunicare la Congresul asupra educației urbane desfășurat la Lyon, 13-16 septembrie 2006.

nonformală este încă insuficient cunoscută și teoretizată deși a acumulat un număr impresionant de experiențe, inițiative, metode; dar acestora li se dă mai puțină importanță decât celor care se utilizează în școli, colegii, universități și instituții de formare profesională. Asta în ciuda faptului că societatea și economia europeană cer un tot mai larg și diferențiat profil de cunoștințe, calificări și competențe pe care sistemele formale de pregătire îl pot tot mai greu asigura pentru ca nu răspund nevoii și cererii individuale și sociale. În schimb educația nonformală are un potențial încă sub-utilizat. Chiar cei care au trăit experiențe de învățare nonformală au tendința să considere ca acestea de fapt nu contează ca o „reală” învățare cu rezultate „reale”.

Multiple eforturi au fost depuse atât pentru o înțelegere mai diferențiată a diversității și a manierei în care poate fi abordat tânărul generației actuale la nivel European (Eurofound, 2017 și rapoartele anterioare: din 2012, cu privire la diagnoza situației NEETs; din 2014, cu privire la înțelegerea provocărilor cărora trebuie să le facă față tinerii, în plan educațional și către/pe piața muncii; din 2016, cu privire la înțelegerea diversității tinerilor), cât și pentru a eficientiza politicile de tineret⁶⁸.

Îmbunătățirea politicilor de tineret, de la formulare până la implementare, monitorizare și evaluare, a presupus atât bazarea lor pe un corpus de date actualizate, cât și crearea de capacități, atât instituționale, cât și de expertiză, de guvernare participativă, ori crearea de oportunități de *policy learning*.

Datele pentru cunoașterea cât mai detaliată a situației tinerilor sunt generoase, atât Eurostat, cât și Eurofound sau European Knowledge Centre for Youth Policy⁶⁹ oferind date actualizate din fiecare stat membru al UE, respectiv analize, rapoarte și studii comparative, spațiu pentru co-creare colaborativă de conținuturi dedicate (v. de exemplu Youth Wiki Platform). De asemenea, pe Portalul European pentru Tineret sunt grupate informații aferente domeniilor de acțiune din Strategia pentru tineret (CE, 2018), pe problematici variind de la incluziune socială, până la educație, muncă, voluntariat, cultură și creativitate, sport și fitness, implicare și participare, mobilitate etc⁷⁰.

Exemplele pot continua și în ce privește formularea sau implementarea de politici pentru tineret. Multitudinea de documente de poziție care îi vizează (CE, 2018; CE, 2020; CoE, 2015), atât pentru perioada până în 2020, cât și pentru perioada următoare, până în 2025, 2027, 2030, eforturile privitoare la susținerea implicării și participării tinerilor, a mobilității lor (de ex., prin Programul Erasmus+, prin programele dedicate de incluziune socială, Garanția pentru Tineret etc.)

⁶⁸ Simona Lidia Sava, De la formulare de politici educaționale, la practici reale - tinerii NEETs din România, 2020, Revista de Pedagogie 2:105 - 124.

⁶⁹ Pentru mai multe detalii privind varietatea datelor ce adresează tinerii, se pot accesa resurse precum: <https://www.eurofound.europa.eu/topic/NEETs>, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/youth/publications>, <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/other-publications>, https://europa.eu/youth/EU_en etc.

⁷⁰ Online la: https://youth.europa.eu/home_ro.

sunt grăitoare pentru preocuparea constantă privind îmbunătățirea situației tinerilor, a capitalului lor de competențe și social, a parcursului lor educațional, profesional și social, indiferent de contextul socio-economic și cultural. De Garanția pentru tineret, lansată în 2013, au beneficiat la nivel european peste 3,5 milioane de tineri, fiind instrumentul special creat pentru a sprijini tinerii care se confruntă cu o tranziție mai dificilă/lungă de la școală la piața muncii sau pe piața muncii⁷¹.

Particularizând și mai mult analiza de față la nivel european, se vor prezenta care sunt orientările Uniunii Europene referitoare la educația artistică a tinerilor în contextul creării unei gândiri critice în rândul acestora, raportat la realitățile actuale în careaceștia trăiesc. Epoca digitalizării și modernizării continue, a schimbărilor tehnologice continue.

Obiectivele asociate de către UE implementării educației artistice în contextul general al creării gândirii critice în rândul tinerilor sunt: promovarea culturii, creativității, înțelegerii interculturale, coeziunii sociale, dezvoltarea personală, facilitarea receptării și producerii de creații culturale/artistice, promovarea creativității și a antreprenoriatului, precum și adaptarea indivizilor la cerințele pieței muncii (sub impactul globalizării și al dezvoltării tehnologice).

Vorbind în termeni de competențe avute în vedere a fi formate prin educație artistică, se poate observa că accentul se pune pe trei dintre cele opt stabilite în documentul Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning (2006). 18 Dec. 2006, 2006/962/EC (European Parliament, Council of the European Union, 2006) privind competențele cheie pentru învățarea permanentă: sociale și civice, spirit de inițiativă și antreprenoriat, sensibilizare și exprimare culturală; totodată, prin asigurarea caracterului transdisciplinar al implementării EA, este vizată și dezvoltarea celorlalte cinci competențe cheie.

Consiliul Europei a avut, cu mult timp în urmă, preocupări în domeniul culturii și creativității în rândul tinerilor, concretizate în 1995, în proiectul Cultură, Creativitate și Tineret (cf. EACEA, p. 7). Acesta a investigat starea de fapt, în vederea implementării educației artistice în școlile statelor UE, cu implicarea artiștilor. Cercetarea privind educația artistică în Europa (NACCCE, 1999) a evidențiat faptul că introducerea acesteia în cadrul curriculumului va aduce beneficii, dar pentru aceasta este nevoie de finanțare, de formarea actorilor finanțați și de monitorizare în vederea asigurării calității acțiunilor întreprinse.

În 2005, Consiliul Europei a emis Convenția cadru privind valoarea moștenirii culturale pentru societate [eng. Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society], care leagă patrimoniul cultural de educație și formare. Astfel, documentul european susține: a) introducerea patrimoniului cultural mai curând ca mijloc de acces la diferite domenii de cunoaștere decât ca obiect de studiu, devenind astfel un metadomeniu care facilitează cunoașterea, învățarea; utilizarea patrimoniului cultural în formarea continuă.

⁷¹ Simona Lidia Sava, De la formulare de politici educaționale, la practici reale - tinerii NEETs din România, 2020, Revista de Pedagogie 2:105 - 124.

Tot la nivelul Consiliului Europei a fost susținută ideea schimbului intercultural și a învățării prin intermediul activităților artistice și culturale promovate de organizații educaționale. Aceste idei au fost structurate în Carta Albă a Dialogului Intercultural [fr. Livre blanc sur le dialogue interculturel] (Conseil de l'Europe, 2008), care afirmă că desfășurarea activităților culturale contribuie la descoperirea diferitelor forme de expresie culturală și, implicit, la promovarea toleranței, înțelegerii și respectului reciproc.

Uniunea Europeană, în cadrul Consiliului, și-a manifestat interesul și preocuparea pentru educația culturală și artistică. Câteva repere se evidențiază, în acest sens: Concluziile Consiliului și reprezentanților guvernelor statelor membre reuniți pe 22 mai 2008, cu privire la promovarea creativității și inovației în cadrul educației și formării [eng. Conclusions of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council of 22 May 2008 on promoting creativity and innovation through education and training]; Programul Cultural al UE 5 sprijină circulația creațiilor culturale, cu scopul de a sprijini mobilitatea persoanelor active în domeniul culturii și dialogul intercultural în interiorul UE (Cultură și audiovizual [eng. Culture and Audiovisual], 2014, p. 6).

Rezoluția dată ca urmare a Comunicatului agendei europene pentru cultură într-o lume globalizată (emis de Comisia Europeană în 2007); Recomandarea nr. 1884 (2009) a Ansamblului Parlamentar al Consiliului Europei [eng. Recommendation 1884 (2009) Cultural education: the promotion of culture, creativity and intercultural understanding through education]; Rezoluția Parlamentului European din 24 martie 2009 privind studiile în domeniul artei în Uniunea Europeană (2008/2226(INI)) [eng. Artistic studies in the European Union European Parliament resolution of 24 March 2009 on artistic studies in the European Union (2008/2226(INI))] ⁷².

Raportul final al Grupului de lucru pentru dezvoltarea sinergiilor cu educația, în special cu educația artistică În cadrul agendei europene pentru cultură (prin Planul de lucru al Consiliului pentru cultură pe perioada 2008-2010), a fost constituit Grupul de lucru pentru dezvoltarea sinergiilor cu educația, în special cu educația artistică. Acest grup a elaborat raportul final (Lauret & Marie, 2010), care se focalizează pe următoarele aspecte ale educației artistice și culturale:

- a) cadrul conceptual;
- b) conținutul;
- c) rolul instituțiilor culturale, al artiștilor și al operatorilor culturali;
- d) formarea profesională a cadrelor didactice, a artiștilor și a altor profesioniști ai culturii;
- e) evaluarea programelor de educație artistică.

Documentul prezintă și o serie de bune practici menite să ilustreze și să ofere mai multe propuneri concrete pentru clarificarea și transpunerea în practică a aspectelor educației artistice prezentate anterior.

⁷² Conform: https://europa.eu/european-union/topics/culture_en

În viziunea grupului de lucru, educația artistică și culturală este organizată sub forma a trei modalități (complementare și interdependente), anume: relația directă cu operele de artă, realizată prin participarea la spectacole, concerte, expoziții, lectorate; abordarea analitică, cognitivă a operelor de artă; introducerea/inițierea în practici artistice în contexte adecvate.

Această abordare necesită îmbinarea dezvoltării emoționale și cognitive a celor care învață, în vederea unei reale asimilări a conținutului învățării. În ceea ce privește evaluarea educației artistice, documentul recomandă introducerea de astfel de programe în cadrul politicilor naționale.

Cu privire la evaluarea achizițiilor și a rezultatelor învățării elevilor, următoarele aspecte sunt considerate prioritare:

- dezvoltarea competențelor artistice;
- capacitatea de a aborda noi experiențe culturale;
- creșterea încrederii în propria persoană și a stimei de sine; atitudini schimbate;
- dezvoltarea creativității, a conștientizării culturale, a comunicării;
- capacitatea de a transfera competențele achiziționate în domeniul școlar și în afara acestuia; stimularea colaborării; contribuția la formarea și dezvoltarea identității personale.

Principalele rezultate scontate prin implementarea educației artistice sunt:

a) dezvoltare personală (auto-exprimare, inovare, creativitate, competențe sociale, rezolvarea provocărilor cotidiene, spirit critic, autoanaliză, simț estetic, încredere în propria persoană etc.);

b) integrare și coeziune socială (respectarea diversității, cunoașterea propriei culturi și a altora, conștientizare și exprimare culturală); c) inovație/dezvoltare economică (creativitate, inovare, antreprenoriat, flexibilitate și adaptabilitate); d) formare audienței culturale/artistice și/sau a creatorilor în aceste domenii (receptare, cunoaștere, sensibilitate față de creațiile de artă, spirit critic, inițiere în producerea de opere culturale/artistice).

Având în vedere rezultatele vizate prin implementarea educației artistice, este evidentă anvergura procesului. Acest fapt atrage după sine necesitatea obținerii de dovezi privind veridicitatea și amploarea impactului educației artistice asupra aspectelor personale și sociale avute în vedere, astfel încât să existe atât suport pentru convingerea decidenților politici asupra importanței educației artistice, cât și pentru continuarea, aprofundarea și extinderea cercetării în domeniu.

Fiind vorba de un domeniu educațional destul de recent și care, pentru a fi implementat în mod eficient și la un înalt nivel de calitate, necesită schimbări profunde ale necesarului de formare al actorilor implicați, un accent deosebit se pune, în cadrul documentelor prezentate, pe recomandările privind formarea profesională a cadrelor didactice (atât de discipline artistice, cât și nonartistice) și a artiștilor și profesioniștilor culturali implicați în derularea educației artistice. Un rol deosebit, revine, așadar, asigurării complementarității funcționale în relația practică artistică –

formare/cultivare teoretică, astfel încât să li se poată asigura elevilor premisele necesare pentru a intra în contact autentic cu arta și cultura în școală și în afara acesteia. Atât informarea teoretică, cât și inițierea practică, trebuie facilitate de artiști și profesioniști culturali; elementele pedagogice și artistice joacă un rol fundamental în acest proces, ele facilitând fluxul de informații și practici între elevi și actorii-formatori.

În România

Preocupări și dezvoltări similare, congruente cu cele evocate la nivel european, întâlnim și în spațiul românesc. Documentele strategice naționale care adresează tinerii, educația și formarea lor profesională, atât elaborate de Ministerul Tineretului și Sportului (MTS, 2015), cât și cele elaborate de Ministerul Educației și adoptate de Guvernul României (MEN, 2016; strategiile naționale pentru 2015-2020 privind reducerea ratei de abandon școlar, ori privind accesul la studii terțiare, sau privind învățarea pe parcursul întregii vieți), ori strategiile naționale de ocupare a forței de muncă, de competitivitate, de dezvoltare durabilă etc. sunt grăitoare pentru viziunea decidenților politici și asumarea acestora de a adresa problematica tineretului, direct sau indirect⁷³.

Desigur, formularea voinței politice trebuie însoțită și de acțiuni determinate, sistematice de transpunere în realitate, în scopul atingerii dezideratelor formulate. Putem lista eforturi consistente, precum programul ROSE privind învățământul secundar (2015-2022) ce urmărește să contribuie la reducerea abandonului în învățământul secundar și terțiar, sau dezvoltarea învățământului dual, programul „A doua șansă la educație” etc.

Pentru sprijinirea angajabilității tinerilor, există linii distincte de finanțare în cadrul programului POCU referitoare la aspecte precum: locurile de muncă pentru tineri, cu prioritate pentru tinerii din zonele unde incidența statutului NEETs este mai ridicată, viitor pentru tineri, îmbunătățirea situației tinerilor (16-24 ani), măsuri dedicate de identificare și înregistrare în baza de date a ANOFM, prime și subvenții care stimulează angajarea tinerilor, activarea și mobilitatea lor etc., peste 600 milioane de euro fiind alocate acestor demersuri în perioada 2014-2022 în România⁷⁴. Din păcate, doar o mică parte din această sumă a fost folosită în ultimii ani, cu rezultate mai notabile și îmbunătățite privind identificarea și înregistrarea tinerilor NEETs, prin proiectul INTEPSO (EC, 2020). În celelalte cinci proiecte ale ANOFM privind stimularea angajării tinerilor sau integrarea lor în programe și stagii de ucenicie (ACTIMOB și UNIT) rezultatele sunt mai modeste, încă de îmbunătățit, în proiectele aflate în derulare (CE, 2020b)⁷⁵.

Demersurile vor fi necesar să fie în mai mare măsură integrate, parteneriatele instituționale intersectoriale fiind de așteptat să fie unele mai consistente și mai funcționale.

Soluțiile de politică publică, educațională, de angajabilitate, socială și culturală, adresate întregului ciclu de politici publice, este necesar să fie informate, bazate pe date consistente. Desigur, este necesar ca demersurile investigative și de politică publică să fie realizate specific pentru fiecare tip

⁷³ Simona Lidia Sava, De la formulare de politici educaționale, la practici reale - tinerii NEETs din România, 2020, Revista de Pedagogie 2:105 - 124.

⁷⁴ Simona Lidia Sava, De la formulare de politici educaționale, la practici reale - tinerii NEETs din România, 2020, Revista de Pedagogie 2:105 - 124.

⁷⁵ Ibidem.

de politică publică, însă ne vom referi cu prioritate la cele de politică educațională, respectiv de abordare integrată.

Studii investigative dedicate sunt necesare să răspundă la întrebări precum:

(a) care a fost impactul măsurilor de politică publică pentru tineret, ce măsuri sunt de menținut, ajustat, inițiat, reconsiderat pentru a elimina obstacole structurale, pentru a îmbunătăți impactul;

(b) cum se poate proiecta și implementa o tranziție mai echilibrată de la școală la piața muncii pentru tineri;

(c) ce reconsiderări curriculare, de sprijin complementar sunt necesar a fi proiectate și implementate în sistemul educațional, în vederea pregătirii tinerilor pentru tranziția către o viață productivă și semnificantă, pentru a aborda deficitul de competențe (mai ales transversale) și de conștientizare în rândul tinerilor, pregătindu-i în același timp pentru un viitor imprevizibil, pentru meserii care nu există încă⁷⁶;

(d) ce parteneriate instituționale sunt de realizat pe baze permanente, pentru a pune tinerii în contact cu serviciile de suport, pentru a facilita accesul tinerilor la multiple oportunități de dezvoltare personală, de autocunoaștere și de conturare a unor opțiuni academice, de viață, de carieră;

(e) cum pot fi resursele cel mai eficient alocate (inclusiv cele digitale), pentru a reduce decalajul calitativ dintre școli, pentru a asigura acces egal la educație de calitate, relevantă pentru fiecare tânăr;

(f) de ce formare profesională au nevoie profesorii pentru a implementa măsuri educaționale de prevenție a situațiilor nedorite;

(g) cum cultivăm tinerilor capacitatea de a aspira, mentalitatea de creștere, încrederea și stima de sine;

(h) cum putem îmbunătăți sistemul de monitorizare a absolvenților în tranzițiile lor educaționale și către piața muncii⁷⁷.

Demersuri determinate sunt de realizat pentru dezvoltarea de capacități instituționale, cât și pentru dezvoltarea profesională a personalului didactic sau a celor din serviciile de suport publice sau asociative, care lucrează cu tinerii, în scopul de a le oferi acestora un suport holist. Abordările intersectoriale, colaborarea interministerială și interinstituțională sunt esențiale pentru a viza comprehensiv, contextual, problemele cu care se confruntă tinerii, atât în ce privește tranziția de la școală la piața muncii și gestionarea efectelor pe care aceasta le reclamă (tranziție din familie la viața independentă, tranziție de la liceu la viața academică, tranziție de la gimnaziu la liceu, din rural în urban etc.), cât și pentru a oferi sprijinul complementar de care tinerii au nevoie pentru conturarea proiectelor de viață, pentru creșterea încrederii în forțele proprii. Serviciile suport sunt cu atât mai necesare, cu cât distanța tinerilor față de educație și de piața muncii crește⁷⁸.

⁷⁶ Kirschner, P.A., & Stoyanov, S. (2020). Educating Youth for Nonexistent/ Not Yet Existing Professions. *Educational Policy*, 34(3), 477–517.

⁷⁷ Souto-Otero M. (Ed.) (2015). *Evaluating European Education Policy-Making- Privatization, Networks and the European Commission*. Palgrave Macmillan.

⁷⁸ Antonucci, L., Hamilton, M., & Roberts, S. (2014) (Eds.). *Young People and Social Policy in Europe. Dealing with Risk, Inequality and Precarity in Times of Crisis*. Palgrave Macmillan.

Colaborările instituționale sunt necesar să fie unele proiectate sistemic, pentru a cuprinde toți tinerii, valorificând experiențe și inițiative ce și-au dovedit eficiența. În primul rând este necesar a fi asigurat un circuit informațional funcțional. Bazele de date integrate despre tinerii din sistemul educațional trebuie să fie unele la care să fie asigurat acces interministerial, pentru a diminua numărul tinerilor necunoscuți, pentru a spori eficiența monitorizării diferitelor parcursuri educaționale și ocupaționale, acordând sprijin personalizat.

În plus, acționând preventiv, pentru tinerii care sunt în pericol de abandon școlar sau pentru cei care au abandonat deja studiile, se pot identifica soluții de colaborare între sistemul educațional și serviciile de protecție socială și de ocupare, pentru ca aceste categorii de tineri să fie consiliați și cu privire la facilitățile complementare de care pot beneficia, pentru a-și continua școlaritatea sau pentru a-și găsi un loc de muncă. Colaborarea între sistemul educațional și agențiile de ocupare a forței de muncă trebuie să fie una constantă, fiind necesară informarea tinerilor cu privire la facilitățile de care pot beneficia în tranziția de la școală la piața muncii, în mod constant și în diferite contexte și forme educaționale (ore de consiliere a carierei, activități de educație nonformală dedicate în „Săptămâna Altfel”, de exemplu, mai ales la clasele terminale etc.). Toți profesorii (diriginți) trebuie să asigure aceste oportunități pentru tineri, prin demersuri specifice diferitelor discipline de studiu sau prin colaborarea cu consilierii școlari și/ sau de ocupare profesională. Astfel de demersuri este necesar să fie specific stipulate ca obligativitate pentru toate școlile.

Doar astfel de activități de informare reciprocă ar mări mult conștientizarea cu privire la facilități precum Garanția pentru tineret, măbind rata de accesare a lor, respectiv ar reduce rata tinerilor „pierduți” din statisticile naționale. Consilierea tinerilor este de dorit să acopere un spectru mai larg, de la reglementări socio-economice și facilitățile de suport existente pentru tineri, până la consiliere privind cariera, privind deschiderea unei afaceri, privind ofertele de (re)calificare și de resurse complementare de accesat de către tineri; identificarea nevoilor de formare complementară etc. Activitățile de consiliere trebuie adresate atât tinerilor, cât și familiilor lor, mai ales când vorbim despre cei sub 18 ani⁷⁹.

Oferirea calitativă a acestor servicii necesită nu numai formarea profesorilor și a consilierilor, dar și formarea specialiștilor din agențiile de ocupare a forței de muncă, a specialiștilor din administrațiile locale și județene, ce coordonează activitățile educaționale, pentru a facilita cooperarea dintre diferiții factori relevanți din sectoarele public, privat și al societății civile.

Majoritatea factorilor de succes și a strategiilor eficiente de atragere a tinerilor⁸⁰ propun abordări holiste ale angajabilității și ale educabilității, listând soluții precum: implicare multi-

⁷⁹ Simona Lidia Sava, De la formulare de politici educaționale, la practici reale - tinerii NEETs din România, 2020, Revista de Pedagogie 2:105 - 124.

⁸⁰ Santos-Brien, R. (2018). Effective outreach to NEETs - Experience from the ground. European Commission. <https://doi.org/10.2767/788210>

stakeholders (colaborarea responsabililor din sectoare variate), e-outreach (atrageră a tinerilor prin canale digitale), evaluare în profunzime a nevoilor tinerilor și consiliere personalizată, management de caz, plasamente în internship-uri sau la locuri de muncă, one-stop shop suport (servicii integrate care să ofere toată paleta de măsuri de suport în același loc, procedând la combinațiile personalizate necesare pentru fiecare tânăr, în funcție de nevoile sale specifice: de evaluare, identificare de competențe și de nevoi de formare/ de suport, consiliere, plasare loc de muncă, „tichete” pentru formare, ghidare educațională pentru timp liber și centre de tineret, pentru dezvoltare personală și extinderea rețelei sociale; mentorat și îndrumare, consiliere personalizată din partea unui consilier de caz care mediază comunicarea instituțională între agențiile de ocupare, de ajutor social, respectiv furnizorii de educație generală și la locul de muncă, aplicând pachetul de activare al garanției pentru tineret etc.), stimulente pentru formare și piață concurențială calitativă⁸¹.

Particularizând și mai mult discuția pe cazul României și pe felul în care politicile de tineret se particularizează și mai mult pe felul în care educația artistică este necesară și este necesar a fi prezentă în procesul de formare al tinerilor, analiza pornește de la preluarea competențelor cheie europene la nivelul României, acestea fiind asumate la nivelul legislativ în România (Legea educației naționale nr. 1/2011), fiind prezente în profilul de formare a elevului/tânărului, în structura planurilor-cadru pentru învățământ, precum și în programele școlare.

În strategiile și politicile educative formulate în diferite documente românești⁸², se afirmă interesul pentru educația pentru dezvoltarea culturală ca punct important în dezvoltarea țării pe termen mediu și lung.

În cadrul sistemului de învățământ preuniversitar, elementele specifice educației artistice și culturale – patrimoniu, creația artistică, diversitate culturală, multiculturalitate, ambient, intervenția culturală etc. – pot fi întâlnite în curriculumul școlar care constituie trunchiul comun, în curriculumul la decizia școlii, în segmentul de activități extrașcolare, în proiecte naționale și internaționale derulate în parteneriat cu alte instituții sau în cadrul programului național „Școala altfel”.

Educația artistică reprezintă un pilon esențial în formarea tinerilor, contribuind la dezvoltarea creativității, a gândirii critice și a sensibilității estetice. Integrarea noilor tehnologii în educația artistică din România reprezintă un subiect de actualitate, care suscită atât entuziasm, cât și dezbateri aprinse în rândul specialiștilor din domeniu. Pe de o parte, tehnologia oferă oportunități fără precedent pentru dezvoltarea creativității și a abilităților artistice ale elevilor, pe de altă parte, ridică numeroase provocări legate de adaptarea curriculumului, formarea cadrelor didactice și accesul echitabil la resurse digitale. În acest context, este esențial să analizăm modul în care noile tehnologii pot fi integrate eficient în procesul de predare-învățare artistică, astfel încât să valorificăm la maximum potențialul acestora, fără a pierde din vedere specificul și valoarea educației tradiționale.

⁸¹ McVicar, D., & Polidano, C. (2018). Course Choice and Achievement Effects of a System-Wide Vocational Education and Training Voucher Scheme for Young People. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 40(4), 507-530. <https://doi.org/10.3102/0162373718782648>.

⁸² Informații prelucrate din Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României. Orizonturi 2013-2020-2030, online la : https://green-report.ro/guvernul-a-adoptat-strategia-nationala-pentru-dezvoltarea-durabila-a-romaniei-2030/?gad_source=1&gad_campaignid=19659093101&gclid=EAIaIQobChMIpdGK0qyokAMVc62DBx3YmhNxEAAYASAAEgKpkfD_BwE.

Un prim argument în favoarea integrării tehnologiei în educația artistică este acela că mediul digital deschide noi orizonturi de exprimare și experimentare artistică. Softurile de grafică, aplicațiile de editare video sau platformele de compoziție muzicală permit elevilor să exploreze tehnici și stiluri care, în trecut, erau accesibile doar profesioniștilor sau celor cu resurse materiale considerabile. Astfel, tinerii pot crea lucrări complexe, pot colabora la proiecte interdisciplinare și pot accesa rapid surse de inspirație din întreaga lume. Mai mult, tehnologia facilitează feedback-ul instantaneu și personalizat, ceea ce contribuie la o învățare mai eficientă și la dezvoltarea unui portofoliu digital relevant pentru viitoarea carieră artistică.

Cu toate acestea, în România, infrastructura ridică numeroase provocări care afectează calitatea procesului educațional. Lipsa investițiilor constante, clădirile vechi și dotările insuficiente sunt doar câteva dintre obstacolele cu care se confruntă elevii și profesorii din acest domeniu. În ciuda acestor dificultăți, există și oportunități care pot fi valorificate pentru a îmbunătăți situația actuală. Mai mult, aceste decalaje se adâncesc în România prin raportare la raportul rural/urban, ca dimensiune de proveniență a tânărului din România.

Din simpla listare anterioară se poate evidenția că multe dintre soluții sunt apanajul instituțiilor educaționale sau ar putea fi oferite complementar de acestea, ca instituții de proximitate (mai ales în mediul rural sau mic urban, unde serviciile de ocupare și cele educaționale sunt mai limitate din punct de vedere numeric, școlile putând acționa deopotrivă ca centre comunitare de educație permanentă care să ofere programe și servicii educaționale pentru tineri și alte categorii, prin existența unor consilieri abilitați).

Rolul instituțiilor și al specialiștilor educaționali nu se reduce doar la demersurile preventive, ci și la cele remediale, pentru reintegrarea educațională și/sau pe piața muncii a tinerilor, în diferitele faze de tranziție de-a lungul vieții. Instituțiile educaționale sunt abilitate pentru a oferi a doua șansă la educație, pentru a oferi actualizarea competențelor, perfecționări profesionale, calificări alternative în sistem dual, completarea studiilor prin învățământ seral etc. Toate aceste oferte educaționale complementare le pot adresa cu o mai largă extensie, prin colaborări interinstituționale funcționale, constante.

Exemple de bune practici din România

În raport cu practicile din România, proiectele care activează artele în procesele de educație non-formală ale tinerilor au un caracter strict local, fără a avea o strategie națională sau alte documente programatice strict dedicat acestui areal al gândirii critice și a felului în care artele o pot contura în contextul lumii tehnologizate și digitalizate actuale.

Exemplul 1: „Oraș în Buclă – Cercetare critică creativă” de la Asociația REC⁸³

Descrierea proiectului:

- Proiectul este inițiat de Asociația REC (Resurse pentru Educație și Cultură).
- Se desfășoară pe durata iunie – noiembrie 2024.
- Tema centrală este relația dintre comunitate / spațiu urban și artă, cu accent pe cercetare critică creativă.

Componentele proiectului:

- Sunt organizate patru sesiuni de cercetare critică creativă, în care **șase artiști** lucrează într-un apartament obișnuit din cartierul Drumul Taberei (București).
- Proiectul beneficiază de mentorat interdisciplinar — artiști cu expertiză în diferite domenii formează și sprijină artiștii participanți.
- Include activități precum plimbări ghidate în cartier, expoziții și prezentări în mai multe orașe: București, Cluj, Sibiu, Timișoara și Chișinău.

Impact / elemente de bună practică:

- Favorizează observarea și înțelegerea spațiului cotidian, a problemelor locale, oferind tinerilor artiști un context real de reflecție și intervenție artistică. Astfel se creează legături între artă, mediul urban și identitatea comunității.
- Prin mentorat și colaborarea între artiști din diferite domenii, se stimulează dialogul interdisciplinar și schimbul de idei — ceea ce contribuie la dezvoltarea gândirii critice, flexibilității mentale și capacității de evaluare a mediului cultural și urban.
- Elementele de prezentare publică (expoziții, prezentări) permit feedback din partea comunității, vizibilitate, dar și validare a muncii artistice, ceea ce contribuie la motivare și la conștientizarea rolului social al artei.

⁸³ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: <https://rec.org/projects/>.

Exemplul 2: MINȚI CURIOASE – Workshopuri de gândire sănătoasă (Asociația Culturală Eclectică & Teatrul Regina Maria, Oradea)⁸⁴

Ce s-a făcut:

- Proiectul „Minți Curioase” este inițiat de Asociația Culturală Eclectică în parteneriat cu Trupa Arcadia a Teatrului Regina Maria din Oradea.
- Se adresează copiilor și adolescenților (vârste variate) și are ca scop dezvoltarea **gândirii critice**, a empatiei și capacității de **argumentare**.
- Activitățile au forma de **workshopuri non-formale**, cu suport artistic — probabil exerciții, jocuri, discuții, probabil teatru, dezbateri, sau alte forme ce stimulează reflecția și conștientizarea emoțiilor.

Impact & elemente de bună practică:

- Implică tinerii nu doar ca receptori pasivi, ci ca participanți activi — li se solicită să argumenteze, să reflecteze, să interacționeze în contexte care solicită gândire critică.
- Permite dezvoltarea empatiei — nu doar gândire logică, ci și sensibilitate față de ceilalți, față de emoții, față de diversitatea de perspective.
- Colaborare între organizații culturale și instituții teatrale, ceea ce oferă credibilitate și resurse artistice, metodologice.
- Proiectul pare să fie gratuit / accesibil / non-formal, ceea ce este important pentru incluziune și pentru a ajunge la tineri care altfel n-ar avea acces la astfel de activități.

⁸⁴ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: <https://www.teatrulreginamaria.ro/minti-curioase-workshopuri-de-gandire-sanatoasa-pentru-copii-si-adolescenti/>.

Exemplul 3: ComunitArte – Teatru documentar și ateliere de educație prin artă (zone periferice / defavorizate din jurul Bucureștiului și în interior)⁸⁵

Ce s-a făcut:

- Proiectul “ComunitArte” a organizat **teatru documentar** și ateliere educaționale prin artă pentru adolescenți din școli și licee din Clinceni, Cernica, Buftea și din cartierele Rahova și Pantelimon din București.
- Numărul participanților este semnificativ: în jur de 240 de adolescenți.
- Atelierele implică specialiști în educație non-formală și artiști/mediatori culturali. Exemple: Alexandra Mihalache (educație pentru sănătatea reproducerii și egalitate de gen), actori/mediatori culturali – iar activitățile sunt centrate pe teme sociale relevante.

Impact & elemente de bună practică:

- Abordează zone defavorizate cultural, cartiere marginalizate — unde resursele culturale sunt mai puține și unde tinerii pot fi mai expuși la lipsa de oportunități. Prin acțiuni locale, aduse în școli aflate în proximitate, proiectul reduce decalajele culturale.
- Teatrul documentar, ca metodă, permite tinerilor să se vadă pe ei înșiși în povești reale sau să exploreze realități sociale — astfel crește conștientizarea, empatia, criticitatea față de probleme sociale.
- Atelierul nu este doar consum cultural, ci producție de sens: tinerii participă, dialoghează, reflectează la realități concrete, își exprimă propriile experiențe sau opinii.
- Participarea unui număr mare de elevi din licee, ceea ce semnifică scalabilitate și potențial de impact semnificativ.

⁸⁵ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: https://www.agentiadecarte.ro/2022/10/teatru-documentar-si-ateliere-de-educatie-prin-arta-adresate-adolescentilor-din-zone-defavorizate-cultural.html?utm_source=chatgpt.com.

Exemplul 4: „Educație prin sport, artă și tradiții locale” – școli din Câmpulung Moldovenesc⁸⁶

Context și componente:

- În orașul Câmpulung Moldovenesc, într-o zonă montană, dar cu componente rurale, s-a implementat un proiect european în valoare de ~ **350.000 de euro** care include școli din comunități cu resurse limitate.
- Unități implicate: Liceul Tehnologic Nr.1, Școala Profesională Specială și Școala Gimnazială „Teodor V. Ștefanelli”.
- Număr de cadre didactice: 36; număr de elevi: 321.

Activități:

- Proiectul se bazează pe **educație non-formală** în aer liber, care combină sportul, arta și tradiții locale.
- Activitățile includ artă (probabil arte vizuale, meșteșuguri locale, tradiții), elemente de sport și integrarea tradițiilor locale care ajută la păstrarea identității culturale. De asemenea, se acordă atenție dezvoltării durabile și educației pentru mediu.

Impact / elemente de bună practică:

- Proiectul îmbină dimensiunea artistică cu cea cultural-locală, ceea ce face activitățile relevante pentru elevii care vin din medii rurale sau semi-rurale, pentru că își regăsesc în ele identitatea culturală.
- Implică profesorii din școlile locale, ceea ce permite durabilitate și continuare: nu doar un eveniment punctual, ci integrarea acestor componente în activitățile școlare sau extrașcolare.
- Elevii beneficiază de oportunitatea de a lucra practic, de a experimenta și de a învăța prin experiență (arte + tradiție + natură), nu doar prin teorie. Aceasta stimulează motivația, creativitatea și identificarea cu comunitatea locală.

⁸⁶ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: https://www.monitorulsv.ro/educatie-prin-sport-arta-si-traditii-locale-in-cadrul-unui-proiect-de-350000-de-euro-la-scoli-din-campulung_7c2213/.

Exemplul 5: „Zbor Unde Vrei” – Iași⁸⁷

Ce este proiectul

- Inițiativă dedicată tinerilor din județul Iași, cu vârsta între **15-35 ani**, dintre care **minim 60** provin din mediul rural.
- Organizator: **Fab Lab Iași**, finanțat de **Consiliul Județean Iași**, parte din platforma națională *ZBOR România*.
- Durata: iulie – noiembrie 2025.

Obiective

- Dezvoltare personală și profesională adaptată nevoilor tinerilor.
- Crearea unui model educațional mixt (online + offline) ce poate fi replicat în alte comunități.
- Consultare directă cu tinerii pentru identificarea domeniilor de interes și necesităților lor.

Activități

- Cursuri offline în comunitate: cinci cursuri fizice, cu conținut adaptat intereselor identificate.
- Conținut video de tip *micro-learning*, 15 videoclipuri pentru aplicația ZBOR și pentru rețele sociale.
- Formarea a cinci facilitatori locali, tineri care vor prelua roluri de lideri educaționali în comunitățile lor.

Ce îl face o bună practică / relevanță

- Are componente de educație non-formală și media: micro-learning, cursuri, conținut online, facilitatori locali. Aceste elemente contribuie la dezvoltarea gândirii critice, mai ales în ce privește consumul de informație și autonomia intelectuală.
- Model replicabil: dacă funcționează bine la Iași, se pot aplica conceptele și în alte județe sau comunități.
- Acces pentru tineri din mediul rural — asta este important pentru echitate culturală și pentru reducerea decalajelor.
- Implică tinerii în structurarea programului (prin consultare), ceea ce sporește relevanța și angajamentul lor.

Limitări / posibile provocări

- Grup țintă relativ mic (≈ 120 de tineri) — impactul numeric nu este enorm, deși poate fi semnificativ calitativ.
- Perioadă limitată de implementare — dacă nu este consolidat, s-ar putea pierde continuitatea.
- Necesitatea unor resurse constante (facilitatori, materiale, logistică) pentru cursuri offline + video + coordonare

⁸⁷ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: https://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/iasul-va-avea-un-nou-proiect-educational-pentru-tineri-zbor-unde-vrei-o-sansa-la-dezvoltare-personala-si-profesionala--1778949.html?utm_source=chatgpt.com.

Exemplul 6: Arts Lab în Bibliotecă – Ateliere de educație interculturală⁸⁸

Inițiator: Biblioteca Județeană „Gh. Asachi” Iași în colaborare cu Asociația SUPER TINERI (ASIRYS), Târgu Frumos.

Obiective & tematică

- Promovarea **educației non-formale** și a **interculturalității** în rândul tinerilor.
- Stimularea dialogului intercultural, conștientizarea diversității culturale și recunoașterea nevoilor omenesti comune **dincolo de diferențele etnice / culturale**. Valorificarea patrimoniului cultural local (folclor, balade populare etc.), reinterpretat creativ de tineri și artiști voluntari internaționali.

Grup țintă și participanți

- Elevi de liceu din Iași (mai multe licee) plus liceeni din filiala donatorului / organizațiilor implicate.
- Voluntari români și internaționali (din Spania, Italia, Germania, Turcia, Iordania și Egipt) care participă ca artiști / facilitatori.

Activități

- Serii de ateliere culturale-educative, sub egida „Arts Lab în Bibliotecă”.
- Prima activitate concretă: „Muzeul Alternativ de Folclor” – atelier în care tinerii și voluntarii internaționali lucrează pe tema baladei populare „Miorița” pentru a o transforma, a o interpreta alternativ, prin instalații artistice.
- Utilizare de artă vizuală, arte decorative / expresii artistice, dialog intercultural, probabil exprimare artistică și colaborativă. (Creativitate + contact cu diversitatea)

Ce îl face un bun exemplu /relevanță

- **Interculturalitatea:** implică tineri și voluntari din mai multe culturi, ceea ce deschide perspectiva spre înțelegerea altor puncte de vedere și toleranță culturală.
- **Valorificarea patrimoniului:** folclorul local este folosit nu ca document static, ci ca sursă de reinterpretare și creație artistică contemporană. Ajută tinerii să își cunoască rădăcinile, dar și să își exprime identitatea personală.
- **Educație nonformală:** atelierul se desprinde de metodele strict formale, permite explorare, expresie liberă, colaborare, dialog.
- **Voluntariat și implicare:** tinerii nu sunt doar participanți, ci co-creatori (lucrează cu artiști / voluntari), ceea ce sporește responsabilizarea, sentimentul de proprietate asupra proiectului.

Limitări / aspecte de îmbunătățit

- Nu este foarte clar cum se măsoară componenta de gândire critică: dacă tinerii au discuții/reflecții, dacă există evaluări / feedback care să indice schimbări în percepțiile lor.
- Fiind un proiect concertat în ateliere, existe riscul ca tinerii cei mai activi să fie cei deja interesați de artă / cultură, deci provocarea rămâne să fie incluși și cei care nu ar alege de la sine asemenea activități.

⁸⁸ Datele sunt preluate și prelucrate de pe: https://bjiasi.ro/stiri-si-evenimente/sediul-central-evenimente/lansarea-proiectului-ateliere-de-educatie-interculturala-arts-lab-in-biblioteca/?utm_source=chatgpt.com.

6. Concluzii

În concluzie, impactul artelor asupra percepției media, a proceselor cognitive și a dezvoltării gândirii critice în rândul tinerilor este semnificativ, nu doar din punct de vedere educațional, ci și formativ, la nivel identitar și social. Artele oferă un cadru unic prin care tinerii pot învăța să privească lumea cu alți ochi: nu ca simpli receptori pasivi ai informației, ci ca participanți activi în procesul de interpretare și înțelegere a realității. Prin contactul cu opere artistice diverse, ei sunt provocați să descifreze simboluri, să compare perspective și să își construiască propriile opinii argumentate.

La nivel cognitiv, arta stimulează gândirea analitică, atenția la detalii, memoria vizuală și auditivă, precum și capacitatea de a face conexiuni între domenii diferite. Această stimulare contribuie la dezvoltarea unor abilități esențiale pentru învățarea pe termen lung: flexibilitatea mentală, creativitatea, capacitatea de rezolvare a problemelor și formularea de întrebări critice. Într-o eră digitală în care informația circulă rapid și nefiltrat, aceste abilități devin fundamentale pentru formarea unei gândiri autonome și responsabile.

De asemenea, artele contribuie la formarea unei percepții media mai nuanțate. Prin comparație cu expresiile artistice autentice, tinerii pot învăța să recunoască manipulările vizuale, mesaje persuasive ascunse sau tehnicile de influențare folosite în mass-media. Astfel, arta devine un instrument educațional care nu doar cultivă gustul estetic, ci dezvoltă și capacitatea de a discerne între conținuturi autentice și artificiale.

În plus, implicarea în activități artistice stimulează dialogul, colaborarea și empatia — competențe sociale esențiale într-o societate democratică și pluralistă. Prin artă, tinerii pot învăța să își exprime ideile liber, să respecte perspective diferite și să contribuie activ la construirea unui spațiu public mai critic și mai responsabil.

În concluzie, impactul artelor asupra percepției media, a proceselor cognitive și a dezvoltării gândirii critice în rândul tinerilor este unul profund, iar în contextul societății românești, acest rol capătă o importanță strategică. România se confruntă, la fel ca multe alte țări, cu provocări legate de creșterea consumului de informație nefiltrată, de influența masivă a rețelelor sociale și de diminuarea interesului pentru sursele culturale tradiționale. Într-un asemenea cadru, artele pot deveni un mijloc eficient de formare a unei generații capabile să gândească independent și să interpreteze critic mesaje mediatice.

În România, tinerii au acces la o moștenire culturală bogată — literatură, teatru, film, tradiții populare, arte vizuale și muzică — însă potențialul formativ al acestor resurse nu este valorificat pe deplin în sistemul educațional. Deși există inițiative locale, participarea activă a elevilor și studenților la evenimente culturale rămâne adesea limitată, fie din cauza lipsei infrastructurii culturale în zonele rurale și defavorizate, fie din cauza unui curriculum școlar care nu pune suficient accent pe educația artistică și media. Integrarea mai consistentă a artei în procesul educativ ar putea contribui la dezvoltarea gândirii critice, a empatiei și a conștiinței civice.

La nivel cognitiv, arta stimulează analiza, imaginația și conexiunile interdisciplinare, abilități esențiale într-o societate în care dezinformarea și polarizarea cresc. Un tânăr obișnuit să interpreteze simboluri artistice și să pună întrebări va fi mult mai pregătit să identifice manipulările din spațiul public și să se raporteze critic la conținuturile media. Acest aspect este crucial într-o Românie în care rețelele sociale joacă un rol major în modelarea opiniei publice, inclusiv în rândul adolescenților și tinerilor adulți.

De asemenea, implicarea în activități artistice poate contribui la reducerea inegalităților culturale dintre mediul urban și rural. Programe precum festivalurile itinerante, atelierele de teatru, proiectele comunitare sau expozițiile interactive pot oferi acces la experiențe culturale de calitate chiar și în zonele cu resurse limitate. Astfel, arta devine nu doar un instrument educațional, ci și un vector al incluziunii sociale și culturale.

Pe lângă rolul formativ individual, artele pot încuraja și spiritul civic al tinerilor din România. Prin intermediul expresiilor artistice — fie ele literare, vizuale sau performative — aceștia pot învăța să își exprime opiniile în mod constructiv, să participe la dialoguri publice și să contribuie activ la conturarea unei societăți democratice, deschise și critice.

În acest sens, investiția în educația artistică și media nu reprezintă un lux cultural, ci o necesitate strategică pentru dezvoltarea unei generații conștiente, implicate și rezistente la manipulare. România are resurse culturale valoroase și o creativitate remarcabilă în rândul tinerilor — ceea ce lipsește este o valorizare coerentă și susținută a acestor resurse în educație și în spațiul public.

Prin urmare, artele pot deveni un catalizator al schimbării: ele nu doar formează gustul estetic al tinerilor, ci îi ajută să devină cetățeni responsabili, critici și implicați activ în viața comunității. Într-o lume în care granița dintre informație și manipulare este tot mai difuză, acest rol este esențial pentru viitorul democratic și cultural al României.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, Conectat la media Interacțiunea tinerilor din România cu media, online la: <https://cji.ro/wp-content/uploads/2020/02/STUDIUL-CJI-000.pdf>.
2. ***, Institutul European din România, Îmbunătățirea competențelor profesionale în rândul absolvenților și tinerilor: o șansă pentru viitor, București, 2010, online la: https://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/Studiul_4_RO_site.pdf.
3. ***, „Politici și inițiative privind integrarea tinerilor pe piața muncii”, disponibil online pe site-ul http://www.youthpolicy.org/wp-content/uploads/library/2013_Romania_Plan_Employment_Rom.pdf.
4. ***, Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României. Orizonturi 2013-2020-2030, online: https://green-report.ro/guvernul-a-adoptat-strategia-nationala-pentru-dezvoltarea-durabila-a-romaniei-2030/?gad_source=1&gad_campaignid=19659093101&gclid=EAIaIQobChMIpdGK0qyoKAMVc62DBx3YmhNxEAAAYASAAEgKpkfD_BwE.
5. ***, Strategia de la Lisabona, online: https://www.mae.ro/sites/default/files/file/2014/agent_guvernamental/strategia_de_la_lisabona.pdf.
6. ***, „Studiul de perspectivă privind necesarul de muncă calificată”, disponibil online la: <http://www.via-consiliere.ro/uploads/File/pdf/Studiu%20de%20perspectiva%20privind%20necesarul%20de%20forta%20de%20munca%20calificata.pdf>.
7. Antonucci, L., Hamilton, M., & Roberts, S. (2014) (Eds.). *Young People and Social Policy in Europe. Dealing with Risk, Inequality and Precarity in Times of Crisis*. Palgrave Macmillan.
8. Bailey, R., Hetrick, S. E., Rosenbaum, S., Purcell, R., & Parker, A. G. *The Importance of Developing Resilience in Adolescents: A Review of Key Studies*. *Journal of Adolescent Health*, 67(4), pp. 323-329, 2020.
9. Bălan, M. *Voluntariatul în educația tinerilor: Provocări și beneficii*. Chișinău: Editura Universitas. 2021.
10. Blândul V. *Educația non-formală – de la teorie la practică*. Editura Universității din Oradea, 2008.
11. Cebanu, L. *Educația nonformală: caracteristici, principii, forme de realizare*. Chișinău: Editura Univers Pedagogic Nr. 1, 2014.
12. Cebanu, L. *Educația nonformală: caracteristici, principii, forme de realizare*. Chișinău: Editura Univers Pedagogic Nr. 1, 2014, ISSN 1811-6470. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/30743.
13. Elena Losii, Daniela Ghitoiu, Dezvoltarea gândirii critice la adolescenți, *Psihologie Revista Stiintifico-practică*, volumul 45, nr. 2, 2024, pp. 32-40.

14. Ennis, R. H. (2011). The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities. *Informal Logic*, 6(2), 35-42. ISSN: 0824-2577.
15. Frere P. Manual de educație nonformală. Cap. 3: Cum învață adulții. Peace corps, 1989.
16. Gabriela Mareș, Corina Mighiu, Simina Miko, Adrian Popescu, Dezvoltarea gândirii critice, formare de abilități și creștere a independenței, online: <https://www.elearning.raa.ro/wp-content/uploads/2021/10/Modul-3-curs-rezidential-Dezvoltarea-gandirii-critice-formare-de-abilitati-si-crestere-a-independentei.pdf>.
17. Ionela Ionescu, Tinerii – grup expus riscului de excluziune socială: analizarea factorilor care le îngreunează situația pe piața muncii și în educație, 2017, online la: [young-persons-group-exposed-to-social-exclusion-risk-analysis-of-the-factors-which-burden-their-access-on-the-work-market-and-education_Content%20File-PDF.pdf](https://doi.org/10.1177/1461444815577797).
18. Jones, L. M. and Mitchell, K.J. (2015) Defining and measuring youth digital citizenship. *New Media & Society*. Vol 18, Issue 9, pp. 2063 – 2079, <https://doi.org/10.1177/1461444815577797>.
19. Kirschner, P.A., & Stoyanov, S. (2020). Educating Youth for Nonexistent/ Not Yet Existing Professions. *Educational Policy*, 34(3), 477–517.
20. Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., and Ólafsson, K. (2011). Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings. LSE, London: EU Kids Online.
21. Marcu V., Orțan Florica, Deac Adina. Managementul activităților extracurriculare. Editura Universității din Oradea, 2003.
22. Mascheroni, G. and Ólafsson, K. (2014). *Net Children Go Mobile: risks and opportunities*. Second Edition. Milano:Educatt.
23. McVicar, D., & Polidano, C. (2018). Course Choice and Achievement Effects of a System-Wide Vocational Education and Training Voucher Scheme for Young People. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 40(4), 507-530. <https://doi.org/10.3102/0162373718782648>.
24. Mihaela Mihai, Educația nonformală în context național și internațional, Conferință Științifică Internațională Educația: factor primordial în dezvoltarea societății, pp. 355-358.
25. McGrew, S., Ortega, T., Breakstone, J., & Wineburg, S. (2018). The Challenge That's Bigger than Fake News: Teaching Critical Thinking about Digital Media. *American Educator*, 41(3), 29-32. ISSN: 0148-432X https://www.aft.org/ae/fall2017/mcgrew_ortega_breakstone_wineburg.
26. McGrew, S., Ortega, T., Breakstone, J., & Wineburg, S. (2018). The Challenge That's Bigger than Fake News: Teaching Critical Thinking about Digital Media. *American Educator*, 41(3), 29-32.
27. Nicola I. Tratat de pedagogie generală. - București: Editura Aramis, 2000.
28. Paul, R., & Elder, L. (2014). *Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education. www.ptgmedia.pearsoncmg.com. ISBN: 978129202714.
29. Peter J. & Valkenburg P. M. (2006). Adolescents' Internet Use: Testing the 'disappearing Digital Divide' Versus the 'emerging Digital Differentiation' Approach. *Poetics*, 34(4-5):293- 305.

30. Prout, A. (2008). Culture-nature and the construction of childhood. In K. Drotner & S. Livingstone (Eds.), *The international handbook of children, media and culture* (pp. 21-35). London: Sage.
31. Richez J.C. *Educating Cities and Popular Education*. Comunicare la Congresul asupra educației urbane desfășurat la Lyon, 13-16 septembrie 2006.
32. Santos-Brien, R. (2018). Effective outreach to NEETs - Experience from the ground. European Commission. <https://doi.org/10.2767/788210>
33. Simona Lidia Sava, *De la formulare de politici educaționale, la practici reale - tinerii NEETs din România*, 2020, *Revista de Pedagogie* 2:105 - 124.
34. Smahel, D., & Wright, M. F. (Eds.). (2014). *The meaning of online problematic situations for children* (pp. 1–171). London: EU kids Online, London School of Economics and Political Science.
35. Sonck, N., Kuiper, E., & de Haan, J. (2012). Digital skills in the context of media literacy. In S. Livingstone, L. Haddon, & A. Görzig (Eds.), *Children, risk and safety on the internet. Research and policy challenges in comparative perspective* (pp. 87–98). The Policy Press Bristol.
36. Souto-Otero M. (Ed.) (2015). *Evaluating European Education Policy-Making- Privatization, Networks and the European Commission*. Palgrave Macmillan.
37. Tănase, I., Suciuc, A.M., Iosifescu, A., *Tinerii în România: demersuri de incluziune socială. Perspective asupra politicilor de ocupare pentru tineri*, București: Asociația Națională a Birourilor de Consiliere pentru Cetățeni – ANBCC, iunie 2011, disponibil online la http://www.stpcentru.ro/fileadmin/user_upload/dezvoltare_durabila/Raport_Youth_Employment_ANBCC.pdf.
38. Tokes, G. & Velicu, A. (2015). Poveștile de dincolo de statistici: despre competențele digitale ale copiilor și adolescenților din România. *Revista Română de Sociologie*, 26(5-6).
39. Vasile Țintari, Antonia Pârlog, *Educația nonformală, o altfel de educație*, Conferință Științifică Internațională Educația: factor primordial în dezvoltarea societății, pp. 359-363.
40. Velicu, A., Mascheroni, G. și Ólafsson, K. (2014). *Riscuri și oportunități în folosirea internetului mobil de către copiii din România. Raportul proiectului Net Children Go Mobile*. București: Ars Docendi.
41. Voicu, Bogdan, *Sociolog pe piața muncii. Traiectoriile absolvenților de sociologie de după 1990*, 2011, disponibil online la <http://sociolog-pe-piata-muncii.ro/pdf/Raport-de-cercetare-Absolventii-de-sociologie-si-piata-muncii.pdf>.
42. <http://mts.ro/wp-content/uploads/2015/01/Strategia-tineret-ianuarie-2015.pdf>.
43. <http://www.lse.ac.uk/media-and-communications/research/research-projects/eu-kids-online>.
44. http://www.suport-provocatie.ro/rapoarte/5_Raport_INTERVIU_ANGAJATORI_A.4.3%20Cercetare%20privind%20identificarea%20tendintelor%20pietei%20muncii.pdf.
45. http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/field/publicatii/accesul_populatiei_la_tehnologia_informatiei_si_comunicatiilor_romania_2018.pdf.
46. https://europa.eu/european-union/topics/culture_en.
47. www.prof21.ro.

48. <http://politeia.ro/gandirea-critica/>.
49. <https://cji.ro/cine-influenteaza-tinerii-in-mediul-online/>.
50. <https://rec.ong/projects/>.
51. <https://www.teatrulreginamaria.ro/minti-curioase-workshopuri-de-gandire-sanatoasa-pentru-copii-si-adolescenti/>.
52. <https://www.eurofound.europa.eu/topic/NEETs>, ec.europa.eu/eurostat/web/youth/publications, <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/other-publications>, https://europa.eu/youth/EU_en etc.
53. https://youth.europa.eu/home_ro.
54. https://www.agentiadecarte.ro/2022/10/teatru-documentar-si-ateliere-de-educatie-prin-arta-adresate-adolescentilor-din-zone-defavorizate-cultural.html?utm_source=chatgpt.com.
55. https://www.monitorulsv.ro/educatie-prin-sport-arta-si-traditii-locale-in-cadrul-unui-proiect-de-350000-de-euro-la-scoli-din-campulung_7c2213/.
56. <http://https://bjiasi.ro/stiri-si-evenimente/sediul-central-evenimente/lansarea-proiectului-ateliere-de-educatie-interculturala-arts-lab-in-biblioteca/>.
57. <https://www.ziaruldeiasi.ro/stiri/iasul-va-avea-un-nou-proiect-educational-pentru-tineri-zbor-unde-vrei-o-sansa-la-dezvoltare-personala-si-profesionala--1778949.html>.